

EDVINAS MEŠKYS

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto iššestinių studijų formos pirmųjų metų doktorantūros studijų studentas /
advokatų kontoros LAWIN ir farmacijos įmonės UAB „Sicor Biotech“ teisininkas

El. paštas: edvinas.meskys@lawin.lt

„IŠ ANKSTO ŠALIŲ APTARTŲ NUOSTOLIŲ INSTITUTO ESMĖ, PASKIRTIES IR SANTYKIO SU BAUDA, KAIP PRIEVOLIŲ ĮVYKDYMO UŽTIKRINIMO PRIEMONE, ANALIZĖ“

Globalizacijos procesas ir vystomi tarptautiniai verslo santykiai jau kelis dešimtmečius daro didžiulę įtaką ne tik šalių ekonomikoms, bet ir verčia panašėti ne tik skirtingų šalių, bet net skirtingų teisės tradicijų teisinius institutus. Viena vertus, tokį perėmimą lemia teisininkai, kurie ruošia sutartis, jose dažnai panaudodami užsienio valstybėms būdingas nuostatas, kita vertus, iš šių sutarčių kylantys ginčai yra sprendžiami teismuose, kurie dažnai turi vienaip ar kitaip pritaikyti ar išaiškinti užsienio šalies teisinį institutą pagal nacionalinę teisę. Vienas iš įdomesnių teisinio instituto perėmimo pavyzdžių yra bendrosios teisės tradicijos šalyse (Anglijoje, JAV ir kt.) dažniausiai taikomas prievolių užtikrinimo būdas, aptartas tarp šalių, tačiau reikalaujantis teismo veiksmų, kai sutarties pažeidėjas atsisako ją vykdyti - iš anksto šalių aptartų nuostolių nuostata (angl. *Liquidated damages* arba *Stipulated damages*). Tokia sutartinė nuostata dažniausiai numato, kad sutarties pažeidimo atveju kaltoji šalis sumokės iš anksto nustatytą arba apskaičiuojamą tam tikro dydžio sumą ar sumas (ne daugiau ir ne mažiau)¹. Pažeidimo sunkumas ar laipsnis gali turėti reikšmės mokamai sumai. Šie iš anksto numatyti nuostoliai įtvirtina šalių siekį sumažinti išlaidas, kurios būtų reikalingos siekiant atkurti sutarties pažeidimu padarytą žalą. Šios nuostatos taikymo paprastumas yra užtikrinamas daugelyje sutarčių, kadangi nekaltoji šalis turi teisę atskaityti šalių iš anksto aptartus nuostolius iš pagal sutartį mokamos sumos (pavyzdžiui už pristatytas prekes), tokiu būdu sukuriant efektyvų teisių gynimo būdą bei perkeliant pareigą pradėti teismo procesą kaltajai šaliai. Svarbu tai, kad priešingai nei įprastinių nuostolių apskaičiavimo atveju, nekyla įrodymų pakankamumo problema, kadangi šalys turi galimybę iš anksto susitarti dėl nuostolių apskaičiavimo tvarkos, dydžio ir pan.

Visgi, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau - CK) nenumato iš anksto šalių aptartų nuostolių instituto, todėl kyla klausimas, ar toks susitarimas yra teisėtas pagal Lietuvos Respublikos teisę. Dėl šio teisinio neaiškumo neretai kyla ir praktinės problemos, kadangi pats terminas *Liquidated damages* dažnai į lietuvių kalbą verčiamas skirtingai, t.y. ne tik kaip iš anksto šalių aptarti nuostoliai, tačiau ir kaip baudinės netesybos², kompensacija ar tiesiog sutartos netesybos. Todėl atsiranda teisinis netikrumas, koks reguliavimas turėtų būti taikomas šalims sutartyje numatčius konkrečių pinigų sumą už sutarties pažeidimą kaip iš anksto šalių aptarti nuostoliai, ar galime remtis užsienio praktika ir jeigu taip, tai kokia apimtimi, ar toks instituto įtvirtinimas neprieštarauja kitoms CK nuostatoms?

Pažymėtina, kad tiek nuostolių, tiek ir netesybų institutai buvo ne kartą analizuoti moksliniuose darbuose, pavyzdžiui, MONTVILAITĖ N. *Ar asmeniui atlyginami visi jo patirti nuostoliai ikisutartinės atsakomybės atveju* (2009; magistro darbas), LINGĖ A., *Ar šalių susitarimas taikyti konkretaus dydžio netesybas turi teisinę galią pagal LR CK, įsigaliojusį 2001-07-01?*“ (2008; magistro darbas), ŽIBORT. J., *Civilinė atsakomybė: kompensacija, prevencija, nubaudimas ir kitos funkcijos* (2009; magistro darbas), ŠPOKAUSKAITĖ I., *Nuostolių atlyginimas sutartiniuose santykiuose* (2007; magistro darbas). Netesybų reglamentavimo išaiškinimas pateiktas LR civilinio kodekso Šeštosios knygos Prievolių teisė komentare aiškinant CK 6.71 – 6.75 straipsnius.³ Visgi, nei viename iš aukščiau paminėtų mokslinių darbų nebuvo nagrinėta iš anksto šalių aptartų nuostolių instituto reikšmė, vieta Lietuvos privatinėje teisėje, instituto santykis su netesybomis, nuostoliais ir kiti svarbūs klausimai, kurie turi ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę. Tai neabejotinai parodo šios temos naujumą bei aktualumą.

¹ STANNARD, J.E., *Delay in the performance of contractual obligations*. Oxford University Press, 2007, P. 276.

² 2011-02-03 vyko Europos verslo ir inovacijų tinkle kartu su advokatų kontora „Averus“ rengtas seminaras „Sutartys su užsienio partneriais – ką svarbu žinoti?“, kurio viena iš temų buvo Sutarties pažeidimo teisinės pasekmės, galimybė reikalauti baudinių netesybų (angl. *liquidated damages*) nepriklausomai nuo realiai patirtų nuostolių sumos. [interaktyvus]. Prieiga per internetą [2011-04-20]: <http://www.paramaverslui.eu/go.php/lit/2011_m._sausio_12_d._Nr._1/315>.

³ MIKELĖNAS, V., MIZARAS, V. et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, Šeštoji knyga, Prievolių teisė (I)*, Vilnius: Justitia, 2003, P.114-116.

Dėl šios priežasties, šiame straipsnyje bus siekiama sistemiškai atskleisti dar pakankamai naujo Lietuvoje prievolių užtikrinimo būdo – iš anksto šalių sutartų nuostolių probleminius aspektus. Lyginamosios analizės metodo pagalba bus stengiamasi palyginti ne tik kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijų valstybėse paplitusių prievolių užtikrinimo būdų skirtumus, bet ir (svarbiausia) iš anksto šalių aptartų nuostolių santykį su nuostolių atlyginimo bei netesybų, kaip prievolių įvykdymo užtikrinimo, institutais. Rašto darbe analizuojami ne tik Lietuvos bei užsienio autorių moksliniai darbai, bet didelis dėmesys skiriamas ir teismų praktikai, tokiu būdu siekiant įrodyti, kad iš anksto šalių aptarti nuostoliai yra savarankiškas prievolių užtikrinimo būdas, turintis savo ypatybių.

Pirmoje straipsnio dalyje trumpai aptariamos priežastys, lėmusios iš anksto šalių aptartų nuostolių instituto atsiradimo priežastys. Antroje dalyje analizuojamos situacijos, kada anksto šalių aptartų nuostolių institutas nėra galimas. Analizės metu pateikiamos užsienio teismų jurisprudencijoje suformuotos taisyklės, kurių turėtų būti laikomasi ir Lietuvos teismų praktikoje. Trečioje dalyje aptariamas instituto „legalizavimas“ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktikoje. Ketvirtuoju, pačioje plačiausioje dalyje, tiriamos netesybų bei iš anksto šalių aptartų nuostolių santykio problemos, t.y. ieškinio senatis, teismo teisė mažinti susitartą pinigų dydį už sutarties pažeidimą ar netinkamą vykdymą. Galiausiai netesybų ir šalių iš anksto aptartų nuostolių institutų skirtumai vertinami per civilinės atsakomybės apribojimo galimybę. Straipsnio pabaigoje pateikiamos apibendrinančios analizės išvados.

I. ISTORINĖS IŠ ANKSTO ŠALIŲ APTARTŲ NUOSTOLIŲ INSTITUTO ATSIKIRADIMO PRIEŽASTYS

Dažniausiai sutartys, kuriuose numatytas pinigų mokėjimas arba šalies pažadas atlikti tam tikrus veiksmus, įtvirtina iš anksto šalių aptartų nuostolių sąlygą, kurios tikslas iš anksto nustatyti pinigų sumą, kuri turi būti mokama, jeigu šalis neįvykdo tai, ką buvo pažadėjusi. Žala sutartyje gali būti iš anksto numatyta tik kai⁴: 1) pažeidimas yra „*abejotinas*“ arba „*sunkiai kiekybiškai išreiškiamas*“; 2) suma yra pagrįsta ir numato faktinę arba numanomą žalą, atsirandančią dėl sutarties pažeidimo, sunku įrodyti netekimus arba pasirinkti kitą adekvatų nuostolių atlyginimo būdą; 3) žala atlieka kompensavimo, o ne nubaudimo funkciją. Jeigu šie kumuliatyvūs kriterijai nėra tenkinami, iš anksto šalių aptartų nuostolių sąlyga neturi būti teismo taikoma.

Principas, reikalaujantis, kad mokėjimai pagal sutartį būtų atliekami tik kaip žalos kompensacija, o ne baudinė sankcija, yra kildinamas iš teisingumo teismų (angl. *equity courts*), kurių tikslas buvo apsaugoti sutarties šalis nuo neteisėtų sandorių ir jų ribų peržengimo. Užsienio teisinėje literatūroje⁵ minima, kad jau 1829 metais buvo priimtina, kad sutarties šalys gali susitarti dėl konkrečios pinigų sumos, kuri bus mokama sutarties pažeidimo atveju. Šiais laikais bandoma atskirti galiojančias iš anksto šalių aptartų nuostolių sutartines sąlygas nuo negaliojančių baudinių sankcijų.

Baudos (angl. *penalty*)⁶ ir iš anksto šalių aptartų nuostolių atskyrimas priklauso nuo šalių ketinimų, kurie gali būti atskleidžiami tik lingvistiškai ir sistemiškai įvertinus visą sutarties tekstą bei sutarties sudarymo aplinkybes. Jeigu siekiama užtikrinti sutarties įvykdymą numatant baudą arba bausmę, tai numatyta suma yra bauda; kita vertus, jeigu siekiama iš anksto įvertinti galimus sutarties pažeidimo nuostolius, tai institutas pripažįstamas iš anksto šalių aptartais nuostoliais.⁷

Atkreiptinas dėmesys, kad institutų atskyrimui negalima pasitelkti vien lingvistinio sutarties aiškinimo. Vien aplinkybė, kad sutarties šalys sutartyje panaudojo sąvoką „iš anksto šalių aptarti nuostoliai“ ar „*bauda*“ neišsprendžia instituto nustatymo problemos, kadangi teismas vis tiek privalo nustatyti, ar sutarta suma yra tikra spėjama galimų nuostolių suma.⁸ Kita vertus, tai nereiškia, kad neturi būti atsižvelgiama į pavartotą sąvoką, ir tuo

⁴ THOMSON. R.M., *Contract law: the fundamentals*, First edition, Sweet & Maxwell, 2008, P. 242.

⁵ Prieiga per internetą [interaktyvus] [2011-05-14]: <<http://www.gillhams.com/articles/192.cfm#contractsliquidatedpenalties>>.

⁶ Šiame kontekste terminas bauda neturi būti suprantamas kaip viena iš netesybų forma, numatyta CK 6.71 straipsnio 1 dalyje. Bauda – tai terminas, kuris dar galėtų būti verčiamas kaip bausmė, t.y. neproporcingai didelės netesybos, kurios nėra pateisinamos pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, nes pripažįstamos tik įskaitinės netesybos.

⁷ *Law v Redditch Local Board* [1892] 1 QB 127 at 132, per Lopes J.

⁸ *Dunlop Pneumatic Tyre Co v New Garage and Motor Co* [1915] AC 79 at 86, per Lord Dunedin.

atveju, jeigu *expressis verbis* numatyta, jog suma yra mokama kaip bauda. Pareiga tai paneigti tenka šaliam, kuri teigia, jog sutartyje iš tikrųjų numatyti iš anksto šalių aptarti nuostoliai.⁹

Iš anksto šalių aptartų nuostolių sąlygos turi keletą teigiamų savybių:

Pirma, ši sąlyga padeda iš anksto įvertinti susijusias išlaidas, todėl sutarties šalys turi galimybę subalansuoti išlaidas, susijusias su sutarties vykdymu ir jos pažeidimu. Tokiu būdu iš anksto šalių aptartų nuostolių sąlyga abiem šalims atstoja ribotą draudimą. Kartu toks institutas leidžia šalims iš anksto apsidrausti ir savo galimą atsakomybę būtent iš anksto šalių aptartų nuostolių dydžiu¹⁰;

Antra, viena vertus, tai apsaugo sutartį vykdančią šalį (pavyzdžiui, statybų įmonę, kuri įsipareigoja laiku pastatyti namą) nuo to, kad teisėjas gali nepagrįstai priteisti visus prašomus nuostolius, nors jie ir nebūtų pagrįsti, be to, bijoma, kad teismas gali nepakankamai įvertinti aplinkybes, pateisinančias sutarties nevykdymą (pavyzdžiui, pagal CK 6.207 str. 1 d. „Jeigu šalis turi įvykdyti sutartį tuo pačiu metu, tai bet kuri iš jų turi teisę sustabdyti sutarties vykdymą tol, kol kita šalis nepradės jos vykdyti“). Kita vertus, sutarties nevykdanti šalis, t.y. kurios naudai nustatyti iš anksto šalių aptarti nuostoliai, gali patirti nuostolių, kurie sunkiai įrodomi teisme (pavyzdžiui, prarastos galimybės pinigine vertė), todėl jų gali ir nepriteisti¹¹;

Trečia, sprendimo priėmimas *a priori*, t.y. šalių galimybė iš anksto sutarti dėl tam tikro žalos dydžio, o ne palikti šį sprendimą priimti teismams, kurie neretai priimama šalių (ar bent jau vienos iš šalių) valios neatitinkantį sprendimą. Sutarties sudarymo metu šalys gali daug lengviau susitarti dėl galimų nuostolių, nes sudarymo stadijoje dar nekyla konfliktų, viskas sprendžiama racionaliai. Be to, šis būdas leidžia:

- (i) sutaupyti laiko, skiriamo (a) mediacijai, kuri dabartiniu metu yra įprasta komercinių sutarčių sąlyga ir neleidžia iš karto kreiptis į teismus, arba (b) teismo posėdžiuose; bei
- (ii) išvengti didelių teisinių išlaidų.¹²

Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad ilgą laiką užsienio teismų praktikoje iš anksto šalių aptartų nuostolių kaip prievolių užtikrinimo būdo naudojimas sutartyse ir praktikoje buvo vertinamas skirtingai. Pavyzdžiui, *Colonial at Lynnfield v. Sloan*¹³ ir *Shapiro v. Grinspoon*¹⁴ bylose sukurti precedentai leido Anglijos teismams lyginti sutartyje numatytą iš anksto šalių sutartų nuostolių sumą su tikraisiais nuostoliais, kurie atsirado dėl sutarties pažeidimo. Tokie „pakartotinio peržiūrėjimo“ teismų sprendimai nulėmė tai, jog net keliose bylose buvo neteisingai nuspręsta, jog iš anksto aptartų nuostolių suma priteistina tik tokiu atveju, kai ji yra „lygi ar beveik lygi tikrajai žalai“, t.y. šiuo atveju teismai iš anksto šalių aptartų nuostolių institutą prilygino netesybų institutui (kaip tai suprantama pagal Lietuvos teisę). Panaši tendencija pastebima ir JAV, kurioje teismai iš anksto šalių aptartų nuostolių sąlygų netaikydavo laikydami jas bauda.¹⁵

Visgi, pagal dabartinę anglosaksų teismų praktiką (pavyzdžiui, precedentinė byla JAV yra laikoma 1977 m. byla *California*¹⁶) iš anksto šalių aptarti nuostoliai neturėtų būti mažinami atsižvelgiant į patirtus nuostolius, todėl iš anksto šalių aptartų nuostolių sąlygos yra dažnai sutinkamos daugelyje rūšių sutarčių, pradedant darbo sutartimis, kuriuose iš anksto nustatyta kokią pinigų sumą privalės mokėti darbuotojas neatsargiai sugadinęs brangią įrangą, už

⁹ Willson v Love [1896] 1 QB 626 at 620, per Lord Esher.

¹⁰ THOMSON, R.M., *Contract law: the fundamentals*, First edition, Sweet & Maxwell, 2008, P. 242.

¹¹ WHEELER, S., SHAW, J.J., *Contract Law: Cases, Materials and Commentary*, Oxford, Clarendon press, 1994, P. 815.

¹² THOMSON, R.M., *Contract law: the fundamentals, first edition*, Sweet & Maxwell, 2008, P. 242.

¹³ 870 F.2d 761 (1st Cir. 1989).

¹⁴ 27 Mass. App. Ct. 596, 541 N. E. 2d 359, 1989.

¹⁵ BROWN, J.N., DONNER, L.M. *LIQUIDATED DAMAGES PROVISIONS IN CALIFORNIA*, 2006. [Žiūrėta 2011-05-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.pircher.com/resources/article.php?i=320>>.

¹⁶ (1972) 60 Cal. L. Rev. 84 at 86-7, pirminis šaltinis - WHEELER, S., SHAW, J.J., *Contract Law: Cases, Materials and Commentary*, Oxford, Clarendon press, 1994, P. 815.

kurią jis yra atsakingas (nesant sutartinių santykių, tai būtų pripažįstama deliktu¹⁷), ir baigiant statybų sutartimis, kuriuose numatoma rangovo atsakomybė už terminų praleidimą, pavyzdžiui, įpareigojimas atlyginti du milijonus litų už laiku nepastatytą sporto areną Vilniuje.

Šių sąlygų įtvirtinimą sutartyje, o ne bendrųjų CK nuostatų, kurios numato pareigą elgtis taip, jog nebūtų padaryta žala (generalinis deliktas), o ją padarius - atlyginti visus asmens patirtus nuostolius, lemia keletas aplinkybių¹⁸:

Pirma, baimė ir išlaidos, susijusios su teisiniu procesu, nes šalys, kurios rengia sutartis ir įtraukia aptartų nuostolių sąlygas, viliasi išvengti poreikio bylinėtis. Ši sąlyga bent jau gali paskatinti šalis susitarti taikiai iki bylinėjimosi proceso stadijos arba turėti nemažą įrodomąją vertę teismo metu;

Antra, šalys minėtą institutą taip pat naudoja ir kaip mechanizmą, skirtą išsaugoti į depozitinę sąskaitą arba pagal sutartį sumokėtus pinigus;

Trečia, tuo atveju, kai šaliai svarbus sutarties įvykdymas, ypač įvykdymas tiksliai sutartu laiku, gali naudoti šią nuostatą tikėdamasi, kad tai paskatins kontrahentą ir toliau vykdyti savo sutartinius įsipareigojimus. Šiuo atveju nuostolių dydis yra aiškus, todėl kaltoji šalis negali tikėtis, kad jai pavyks paneigti ieškovo įrodymus dėl patirtų nuostolių dydžio. Tai ypač aktualu tuo atveju, jeigu ieškovo nuostoliai pasireiškia negautomis pajamomis, kurios yra sunkiai įrodomos ir Lietuvos teismai dažnai atsisako šiuos nuostolius priteisti nurodę, kad ieškovas neįrodė, jog jis tikrai būtų gavęs šias pajamas, be to, neretai nuostolių dydis mažinamas CK 6.258 str. 4 d. pagrindu, t.y. „*neįvykdžiusi prievolės įmonė (verslininkas) atsako tik už tuos nuostolius, kuriuos ji numatė ar galėjo protingai numatyti sutarties sudarymo metu kaip tikėtiną prievolės neįvykdymo pasekmę*“.

Iš anksto šalių aptartų nuostolių sąlygos yra įdomios ir teorine prasme, kadangi neretai jas aiškinant ir taikant yra apribojamas sutarčių laivės principas, nors šalių teisė pačioms sudaryti sutartis ir pripažįstamas universaliai. Kaip priešprieša šiam sutarties laisvės principui tiek bendrosios tradicijos (angl. *common law*), tiek ir kontinentinės teisės tradicijos šalys pripažįstamas ribotas iš anksto šalių aptartų nuostolių sutartinių sąlygų, kuriuose šalys susitarė dėl atlygintinos žalos dydžio, taikymas. Iš anksto aptartų šalių nuostolių sąlygų, kurios gali būti pripažįstamos baudinėmis sankcijomis, netaikomumams yra pateisinamas viešąja tvarka¹⁹ ir teisingumu.

Visgi, kodėl iš anksto šalių aptartų nuostolių sąlygos yra nagrinėjamos atskirai? Ši analizė ypač įdomi tais atvejais, kai minėtos sąlygos aiškiai atspindi šalių tikruosius ketinimus, t.y. sutartyje vartojami terminai „*šalių iš anksto aptarti nuostoliai*“. Teisės ir ekonomikos literatūroje pateikiama nemažai išsamių analizių dėl iš anksto šalių aptartų nuostolių sąlygų taikymo ar netaikymo. Bendroji ekonomikos teorija pataria pilna apimtimi taikyti aiškius susitarimus, sudarytus tarp protingų (racionalių) sutarties šalių. Visgi veiksmingas sutarties nepažeidimo argumentas nepateisina žalos atlyginimo, kai ši kompensacija yra baudžiamojo pobūdžio, t.y. kaip sankcija sutartį pažeidusiai šaliai.²⁰

¹⁷ LR CK 6.263 straipsnyje suformuluotos pagrindinės deliktinės civilinės atsakomybės taisyklės. Šio straipsnio pirmoje dalyje įtvirtinta vadinamoji generalinio delikto doktrina, kuri reiškia, kad bet koks žalos padarymas laikomas deliktu, jeigu žalą padaręs asmuo neįrodo esant aplinkybių, dėl kurių jo civilinė atsakomybė negalima.¹³ Galima tvirtinti, jog pareiga atlyginti žalą yra būdinga tiek sutartinei, tiek deliktinei atsakomybei. Nors sutartinė civilinė atsakomybė gali pasireikšti ir netesybomis, tačiau tai pačios atsakomybės esmės nekeičia, kadangi netesybos atskirais atvejais laikomos iš anksto nustatytais būsimais kreditoriaus nuostoliais, kurių nereikia įrodinėti. Sutartinė atsakomybė panaši į deliktinę atsakomybę ir tuo, kad abi jos atlieka kompensacinį pobūdį, o skolininkas patiria tik neigiamo pobūdžio turinius praradimus, abi civilinės atsakomybės rūšys neatima galimybės taikyti ir kitus civilinių teisių gynimo būdus bei teisinės atsakomybės rūšis.

JUŠKEVIČIUS, J., RUDZINSKAS, A., *Civilinės atsakomybės už netinkamą asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimą taikymo Lietuvoje ir Italijoje ypatumai*, Jurisprudencija, 2008.

¹⁸ TREITEL, G.H., *The Law of Contract*, Seventh ed., 1987, P. 768-769.

¹⁹ CK 1.81 straipsnio 1 dalis numato, kad viešajai tvarkai ar gerai moralei prieštaraujantis sandoris yra niekinis ir negalioja.

²⁰ DIMATTEO, L.A., *A theory of efficient penalty: eliminating the law of liquidated damages*, 2008 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-05-01]. Prieiga per internetą: <http://www.lawnet.lk/docs/articles/international/HTML/BA61.html>.

II. DRAUDIMAS NUSTATYTI IŠ ANKSTO ŠALIŲ APTARTUS NUOSTOLIUS KAIP SANKCIJĄ (BAUDĄ)

Sutarties sąlyga laikytina baudine (angl. *penal*), jeigu ji numato „pažeidžiančiosios šalies pareigą mokėti pinigus, kurie apskaičiuoti kaip *in terrorem*²¹ sąlyga”.²² Kita vertus, jeigu nustatant sutarties sąlyga šalys iš tikrųjų siekė iš anksto apskaičiuoti nuostolius, kurie atsiras dėl sutarties pažeidimo, tai yra šalių iš anksto aptarti nuostoliai. Ši taisyklė taikytina ir tiems atvejams, kai apskaičiuota suma nėra visiškai tiksli sutarties pažeidimo metu patirtiems praradimams. Taigi, jeigu nustatyta suma iš tikrųjų yra išankstinis *tikrųjų* (angl. *genuine*) nuostolių dydžio apskaičiavimas, sutarties sąlyga galioja nepaisant to, kad dalis šių nuostolių yra nesugrąžinami dėl jų nutolusio priežastinio ryšio.²³

Tai, ar sutarties sąlyga laikytina sankcija (bauda) ar išankstinis nuostolių apskaičiavimas priklauso nuo: (i) jos formulavimo sutartyje (žodinės išraiškos) ir (ii) sutarties rengimo metu (ne sutarties pažeidimo metu) egzistavusių aplinkybių visumos.²⁴ Aplinkybė, kad pinigų mokėjimas sutartyje yra apibrėžtas kaip „*bauda*“ arba kaip „*iš anksto šalių aptarti nuostoliai*“ yra svarbi, tačiau nelemianti.²⁵ Net ir identiškos sutarties sąlygos gali būti laikomos baudinėmis arba ne, priklausomai nuo sutarties dalyko ir aplinkybių, kuriomis sutartis buvo sudaryta.²⁶ Ši doktrina sutinkama beveik kiekvienoje byloje, kurioje nagrinėjamas žalos, atsiradusios dėl sutarties pažeidimo, klausimas.²⁷

Viena iš pačių reikšmingiausių bylų, kurioje buvo išsamiai nagrinėtas *Liquidated damages* institutas yra byla *Dunlop Pneumatic Tyre Co. Ltd. V. New Garage & Motor Co. Ltd.* Joje lordas Dunedin suformulavo penkias sutarčių sąlygų įtvirtinimo taisykles²⁸, numatydamas, kad:

- 1) „*Nors susitariančių šalių sutartyje vartojami terminai „bauda“ arba „iš anksto šalių aptarti nuostoliai“ gali prima facie reikšti tai dėl ko šalys iš tikrųjų tarėsi, tačiau vien išsireiškimo pavartojimas nėra pakankamas.*“ Tai reiškia, kad teismas turi pareigą kiekvienoje byloje tirti visas aplinkybes ir nuspręsti, ar šalių nustatyta suma yra bauda (netesybos) ar iš anksto šalių aptarti nuostoliai;
- 2) „*Nustatyta suma bus laikoma bauda, jeigu suma yra pernelyg didelė ir nepagrįsta lyginant ją su didžiausiais tikėtiniais nuostoliais, kurie galėtų būti pagrįsti, kaip atsirandantys dėl sutarties pažeidimo.*“ Citatą atitinkantis pavyzdys - sutarties sąlyga, numatanti įsipareigojimą įmonei atlikti statybos darbus už 50000 litų, o už šios pareigos neįvykdymą nustatanti 1 milijono litų kompensaciją;
- 3) „*Nustatyta suma bus laikoma bauda, jeigu pažeidimas pasireiškia tik²⁹ pinigų sumos nemokėjimu ir nustatyta suma yra didesnė negu suma, kuri turėjo būti sumokėta.*“ Pavyzdžiui, sąlyga pagal kurią skolininkas būtų įpareigotas sumokėti 1000 litų, jeigu sutartą dieną negrąžintų pasiskolintų 50 litų, būtų laikoma bauda. Viena iš nurodytų šios taisyklės priežasčių buvo tai, kad nuostoliai (skirtingai nei delspinigiai) niekada negalėtų būti kompensuojami už pinigų nesumokėjimą; tačiau toks aiškinimas yra pakitęs, kadangi šalis turi galimybę prašyti atlyginti *specialiuosius* nuostolius;³⁰

²¹ Nuostata, skirta gasdinti kontrahentą [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-05-20]. Prieiga per internetą: <http://en.wikipedia.org/wiki/In_terrorem>.

²² *Dunlop Pneumatic Tyre Co. Ltd. V. New Garage & Motor Co. Ltd* [1915] A.C. 79, 86.

²³ *Robophone Facilities Ltd. V. Bank* [1966] 1 W.L.R. 1428, 1448.

²⁴ *Dunlop Pneumatic Tyre Co. Ltd. V. New Garage & Motor Co. Ltd* [1915] A.C. 79, 87.

²⁵ *Kemble v. Farren* (1829) 6 Bing, 141 (iš anksto aptartus nuostolius pripažino bauda); *Elphinstone v. Monkland Iron & Coal Co. Ltd* (1886) 11 App.Cas. 332 (baudą pripažino iš anksto šalių aptartais nuostoliais); cf. *Pagnan & Fratelli v. Coprosal S.A.* [1981] 1 Lloyd's Rep. 283.

²⁶ *Contrast Phonographic Equipment (1958) Ltd. V. Muslu* [1961] 1. W.L.R. 1379 su *Lombank Ltd. v. Excell* [1964] 1 Q.B. 415.

²⁷ MCMEEL. G., *The construction of contracts: Interpretation, Implication and Ratification*, Oxford: 2007, P. 494.

²⁸ TREITEL G.H., *The Law of Contract* (12 edition), Sweet & Maxwell, 2007, p. 1074-1092.

²⁹ Plačiau skaityti *Thos. P. Gonzales v. F.R. Waring (International) Pty. Ltd.* [1980] 2 Lloyd's Rep. 160, 163 (taisyklė netaikoma, kai pažeidimas susijęs su pirkėjo pareigos priimti ir mokėti pažeidimu).

³⁰ *Byla Betts v. Burch* (1859) 4 H. & N. 506., kurioje buvo nagrinėjamos baldų pirkimo-pardavimo sutarties neįvykdymo pasekmės.

- 4) „Egzistuoja prezumpcija (bet tik prezumpcija), kad mokėjimai pripažįstami baudiniais, jeigu mokama vienkartinė suma, nepriklausomai nuo to, ar įvyko viena, kelios arba visos aplinkybės, iš kurių vienos gali sukelti rimtų nuostolių atsiradimą, o kitos - nereikšmingą žalą”. Pagal šią taisyklę suma nepreziumuojama kaip bauda, jeigu ji aiškiai išskaidyta pagal pažeidimo sudėtingumą, pavyzdžiui, jeigu nuomos sutartyje numatyta mokėti 100 litų už 1 aro žemės sklypo neatstatymą į pradinę būseną, arba jeigu rangovas sutinka sumokėti 500 litų per savaitę už vėlavimą. Toks šalių susitarimas būtų kvalifikuojamas kaip baudinis tik tada, jeigu jos numatyti aiškiai per didelę atsakomybę;
- 5) Kita vertus, “nėra kliūtis pripažinti nustatytą sumą iš anksto aptartais (apskaičiuotais) nuostoliais, jeigu pažeidimo padarymo aplinkybės neleidžia tiksliai apskaičiuoti žalos. Priešingai, tai yra tik situacija, kai iš anksto apskaičiuoti nuostoliai buvo iš tikrųjų suderėti šalių”.³¹ Taigi Dunlop Pneumatic Tyre Co. Ltd. v. New Garage & Motor Co. Ltd byloje atsakovas pirko padangas iš ieškovo ir sutiko, kad jos: (i) neklastos gamintojo prekės ženklų; (ii) nepardavinės prekių rinkoje žemesnėmis, nei nurodytos sąraše, kainomis; (iii) neparduos produktų bet kokiam asmeniui, kuriam ieškovas draudžia parduoti; (iv) neeksponuos ir neeksportuos padangų be ieškovo rašytinio pritarimo. Visgi, šalys susitarė mokėti 5 svarus ieškovui už kiekvieną parduotą ar pasiūlytą padangą, taip pažeidžiant sutartį. Atsakovas pardavė padangas viešai žemiau nustatytų kainų lygio. Nustatyta, kad sąlyga mokėti 5 svarus nėra baudinė. Prezumpcija, kad pinigų suma, mokama esant keliems pažeidimams pripažinta baudine sankcija. Teismas pažymėjo, kad “paneigta aplinkybė, jog nors žalos, atsiradusios dėl kiekvieno anksčiau minėto įvykio (pažeidimo), reikšmė ir yra labai įvairi, tačiau ji buvo neapibrėžta, todėl jos dydžio neįmanoma tiksliai apskaičiuoti.” Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog teismas konstatavo, kad net ir šiuo atveju, kai mokėjimai yra išskaidyti, pernelyg didelė suma būtų laikoma bauda.³²

Pažymėtina, kad civilinės teisės valstybėse požiūris į sutartines baudas (sankcijas) yra skirtingas nei bendrosios teisės tradicijos valstybėse.³³ Napoleono kodeksas, kurio pagrindu rėmėsi daugelio Europos valstybių civiliniai kodeksai, įteisino susitarimą dėl baudų, kurios skatina sutartinių įsipareigojimų vykdymą. Tuo tarpu, būtent tokios sutartinės nuostatos yra pagrindas JAV teismams atsisakyti taikyti *liquidated damages* institutą. Visgi pastaraisiais metais daugelyje Europos šalių pastebima nauja – baudų apribojimo tendencija, kuri leidžia teismams mažinti sutartas sumas, jeigu nustatoma, kad jos nepagrįstai didelės. Tradiciškai civilinės teisės valstybėse nebuvo daromas skirtumas tarp iš anksto šalių aptartų nuostolių sąlygos ir baudos sąlygos.³⁴

Tačiau pastaruoju metu pastebimas minėtų institutų atskyrimas, t.y. iš anksto šalių aptartų nuostolių sąlyga yra taikoma siekiant apskaičiuoti nuostolius, atsirasiančius nevykdant sutartinių įsipareigojimų, grindžiant tuo, kad ieškovas iš tikrųjų patyrė žalą, tuo tarpu baudos sutartine sąlyga yra numatoma bauda už sutarties nevykdymą, turint tikslą paskatinti kontrahentą tinkamai vykdyti savo įsipareigojimus. Siekiant sumažinti nepagrįstų baudų numatymą sutartyse, 1971 metais Europos Taryba priėmė „Rezoliuciją dėl baudinių nuostatų“³⁵ (toliau – Rezoliucija) siekiant rekomenduoti valstybėse narėse naudoti vienodą baudų nuostatą. Ši rezoliucija leido sutarties šalims susitarti dėl baudų, tačiau numatė, kad jos dydis gali būti sumažintas, jeigu teismai nustatytų, kad jis neabejotinai per didelis, arba jeigu dalis pagrindinės sutartinės prievolės buvo įvykdyta. Šios Rezoliucijos aiškinamajame memorandume numatytas faktorių, į kuriuos turi būti atsižvelgiama, nustatant, ar bauda buvo per didelė: (i) palyginimas tarp iš anksto apskaičiuotų nuostolių ir iš tikro patirtų nuostolių dydžio; (ii) abiejų šalių teisėtų lūkesčių, įskaitant neturtinius interesus; (iii) kokio tipo tai sutartis ir kokiomis sąlygomis sudaryta, atsižvelgiant į socialinę ir ekonominę šalių padėtį; (iv) ar sutartis yra standartinė; (v) ar pažeidimas buvo sąžiningas ar nesąžiningas.³⁶

Taigi daugelio šalių, nors ir ne visų, civiliniai kodeksai buvo pakeisti atsižvelgiant į minėtą rezoliuciją, tokiu būdu sukuriama galimybė teismams mažinti baudas, pavyzdžiui:

³¹ MCMEEL G., *The construction of contracts: Interpretation, Implication and Ratification*, Oxford: 2007, P. 495.

³² Ford Motor Co. (Anglija) Ltd. v. Armstrong (1915) 31 T.L.R.

³³ KLIMAS, T. *A Comparative Analysis of Lake River: The True Attitude of The Continental Law Towards Penalties*. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-05-20]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1264280>>.

³⁴ MONTEIRO, A.P., *Clause Penale / Penalty Clause / Vertragsstrafe*, *European Review Private Law* 1:149-155, 2001, Kluwer Law International) at 149.

³⁵ Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rezoliucija 78 (3), susijusi su Baudinėmis nuostatomis civilinėje teisėje.

³⁶ DIMATTEO, L.A., *A Theory of Effective Penalty: Eliminating the Law of Liquidated Damages* 38, *Am. Bus. L.J.* 633, at 653.

- **Belgija:** baudinės nuostatos yra leidžiamos, bet jų suma gali būti mažinama kai „aiškiai viršija tikruosius nuostolius“ ir kai dalis pagrindinės prievolės yra įvykdyta,³⁷
- **Italija:** abi koncepcijos “clausola penale” (bauda) ir “liquidazione convenzionale del danno” (iš anksto šalių aptarti nuostoliai) sutinkami doktrinoje, bet ne civiliniame kodekse³⁸. Baudos yra dažniausiai taikomos, tačiau gali būti sumažintos kai “aiškiai per didelės” arba jeigu dalis pagrindinės prievolės yra įvykdyta,³⁹
- **Ispanija:** Cadigo Civil 1154 straipsnis numato baudas (Clausula Penal), kurios gali būti sumažintos, kai dalis pagrindinės prievolės yra įvykdyta. Pažymėtina, kad Ispanijos CK nenumato nuostatos, kuri leistų mažinti baudas dėl jų dydžio, todėl Ispanija yra viena iš nedaugelio šalių, kurios CK nebuvo papildytas nuostata, leidžiančia mažinti baudos dydį;
- **Olandija / Šveicarija:** abi valstybės turi į Vokietijoje galiojančią reglamentavimą panašias taisykles, išskyrus tai, kad bauda Olandijoje gali būti sumažinta kai yra „akivaizdžiai per didelė“, o Šveicarijoje kai „didelė“.
- **Prancūzija:** 1226 – 1233 La Code Civil straipsniai reglamentuoja „la clause penale” (baudos nuostatą), o 1152 straipsnis skirtas „dommages – interest” (iš anksto šalių aptarti nuostoliai). Teisėjas gali sumažinti baudą, jeigu dalis pagrindinės prievolės yra įvykdyta ir jeigu „akivaizdžiai per didelė”. Iš anksto šalių aptarti nuostoliai taip pat gali būti pakoreguoti, jeigu „akivaizdžiai per dideli arba absurdiškai maži”,⁴⁰
- **Skandinavija:** Danijos, Suomijos, Norvegijos ir Švedijos įstatymai leidžia apskritai netaikyti arba pataisyti baudinę sąlygą, kuri pripažįstama „nepagrįsta“. Švedijos teisė specialiai numato pareigą įvertinti šalių derybinę galią sprendžiant dėl baudos sumažinimo;
- **Vokietija:** CK daro skirtumą tarp iš anksto šalių aptartų nuostolių (vok. Schadenspauchale) ir sutartinių baudų (vok. Vertragsstrafe) ir abu institutai yra leidžiami pagal BGB⁴¹ 340 ir 341 straipsnius. Skirtumas tas, kad bauda gali būti sumažinta jeigu „neproporcinga ar akivaizdžiai aukšta“.⁴²

Apibendrinant galima pasakyti, kad nors iš anksto šalių aptartų nuostolių institutas vis labiau įsitvirtina civilinės teisės tradicijos šalyse, tačiau sutartinė nuostata, baudžianti šalį už sutarties nevykdymą (angl. *non-performance*) ar sutarties pažeidimą, vis tiek bus vertina skirtingai nei bendrosios teisės tradicijos valstybėse. Bendrosios teisės valstybėse baudinės nuostatos apskritai būtų netaikomos, tuo tarpu kontinentinės tradicijos, taigi ir Lietuvoje, daroma prielaida, kad baudos sąlyga yra galiojanti, tačiau gali būti sumažinta kai pasiekia tam tikrą „nesaikingumo“ lygį. Pažymėtina, kad kontinentinės teisės tradicijos valstybėse, priešingai nei bendrosios teisės valstybėse, dažniausiai nevertinamas „sunkumas iš anksto apskaičiuoti nuostolius“, išskyrus „nesaikingos“ sumos įvertinimą. Taigi bendrosios teisės valstybėse naudojamas pagrįstumo vertinimo testas atitinka civilinės teisės valstybėse žinomą vertinimą dėl „akivaizdžiai per didelės“ arba „pernelyg didelės“ baudos nustatymo papildomai vertinant ir anksčiau minėtus sutarties sudarymo bei vykdymo faktorius, o ne vien nustatytą dydį.⁴³

III. IŠ ANKSTO ŠALIŲ APTARTŲ NUOSTOLIŲ PRIPAŽINIMAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Kaip jau buvo minėta anksčiau, iš anksto šalių sutartų nuostolių institutas yra būdingas bendrosios tradicijos valstybėms. Lietuvos Respublikos CK šio instituto, priešingai negu tarkim Japonijos CK⁴⁴, tiesiogiai neįtvirtina,

³⁷ Belgijos CK 1231 str.

³⁸ Italijos CK 1382 str. reglamentuoja baudas.

³⁹ Italijos CK 1184 str.

⁴⁰ Prancūzijos CK 1152 straipsnis.

⁴¹ Sutrumpinimas reiškia Vokietijos civilinį kodeksą (vok. *Bürgerliches Gesetzbuch*).

⁴² Vokietijos CK 343 str.

⁴³ SMITH.R., *Liquidated Damages and Penalty Clauses: A Civil Law versus Common Law Comparison*, The critical path, 2008, P. 5.

⁴⁴ Japonijos civilinio kodekso 420 straipsnis numato, kad “1. Šalys gali iš anksto susitarti dėl už kompensacijos už nuostolius mokamos tuo atveju, kai neįvykdoma prievolė; tokiu atveju teismas negali nei didinti, nei mažinti sumos. 2. Šalių iš anksto aptarta kompensacija už nuostolius nesuteikia teisės kartu reikalauti ir prievolės įvykdymo ar sutarties panaikinimo.” DLA

tačiau atsižvelgiant į privatinės teisės pozityvumą, darytina išvada, kad ir Lietuvos subjektai turi galimybę sutartyje iš anksto nustatyti pinigų sumą, kurią sutartį pažeidusi šalis privalės mokėti kitai šaliai. Visgi kyla klausimas, ar šio instituto reikšmės ir funkcijų neatlieka kontinentinės teisės valstybėse, taigi ir Lietuvoje, paplitęs prievolių užtikrinimo būdas – netesybos.

Netesybų sąvoka numatyta CK 6.71 str. „*netesybos – tai įstatymų, sutarties ar teismo nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta (bauda, delspinigiai).*” LAT savo jurisprudencijoje yra pateikęs daug išaiškinimų dėl netesybų, jų dvejopos teisinės prigimties. Tai reikšminga ir preliminarią sutartimi prisiimtą įsipareigojimą sudaryti pagrindinę sutartį užtikrinimui bei civilinės atsakomybės už tokio įsipareigojimo nevykdymą taikymui.⁴⁵ Tačiau nei vienoje iš bylų iki pat 2006 metų LAT neužsiminė apie iš anksto šalių aptartų nuostolių sąvoką. Ši situacija pasikeitė LAT nutartyje Nr. 3K-P-382/2006, kurioje civilinių bylų skyriaus plenarinė sesija sprendė sutarties kvalifikavimo preliminarią arba pagrindinę žemės sklypo pirkimo–pardavimo sutartimi problemą.

Problema kilo dėl to, kad iš CK 6.165 straipsnyje pateiktos preliminariosios sutarties sampratos galima daryti išvadą, kad preliminarią sutartimi nesukuriama pinigine prievolė, t. y. prievolė, kurioje pinigai atlieka mokėjimo–atsiskaitymo funkciją. Todėl teismas susidūrė su dilema kaip turėtų būti interpretuojama sumokėta pinigų suma t.y. 2000 Lt avansas, kuris turėjo būti įskaitytas į šalių sutartą 32 000 Lt žemės sklypo kainą, kadangi preliminarią sutartimi (siaurąja jos prasme) nėra viena iš šalių neįgyja turinės naudos, taigi ir dėl šios priežasties neatsiranda mokėjimo–atsiskaitymo santykio.

LAT konstatavo, kad byla nagrinėjusio pirmosios instancijos teismo teiginys, jog „*pagal preliminarią sutartį jokie piniginiai mokėjimai ar atsiskaitymai tarp šalių neatliekami, savaimė yra teisingas.*“ Tačiau kartu teismas atkreipė dėmesį, kad išvados negalima suabsoliutinti, apskritai neigiant pinigų perdavimo pagal preliminarią sutartį galimybes. Nors tokių pinigų perdavimas neatlieka mokėjimo–atsiskaitymo funkcijos, tačiau tai gali turėti kitas reikšmes ir atlikti kitas, ne mokėjimo ir atsiskaitymo, funkcijas. Šios reikšmės ir funkcijos priklauso nuo to, bus preliminarus įsipareigojimas įvykdytas ar ne.

Aptariama LAT byla svarbi ne tik dėl „iš anksto šalių aptartų nuostolių“ sąvokos pateikimo, bet ir dėl išvados apie įsipareigojimų pagal preliminarią sutartį neįvykdymo pasekmes. Būtent ši išvada leidžianti suprasti šiame rašto darbe nagrinėjamo instituto vietą Lietuvos privatinės teisės sistemoje.

Taigi, LAT pažymėjo, kad nagrinėtu kilo sutarties šalies civilinė atsakomybė, todėl perduodamų pinigų reikšmę reikėtų vertinti jos kontekste, per galimas dvi sutartinės civilinės atsakomybės formas – netesybas (baudą ar delspinigius) ir nuostolius (CK 6.256 straipsnio 2 dalis). Analizuojant galimas teises situacijas, galima daryti išvadą, kad pagal preliminarią sutartį perduodami pinigai gali būti:

pirma, šalių sutartas prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas, kuriuo užtikrinamas baudos sumokėjimas, kai tokia bauda nustatyta už įsipareigojimo pagal preliminarią sutartį neįvykdymą ir tokį įsipareigojimą pažeidžia pinigus perdavęs asmuo. Pavyzdžiui, sutartyje šalys nustato baudas už atsisakymą ar vengimą

PIPER, Quick Law, Liquidated damages, 2009. Prieiga per internetą: http://www.dlapiper.com/files/Publication/faea3947-3785-4a7c-94c2-0024a1834724/Presentation/Publication/Attachment/14f711f2-921e-4f29-8fb2-0557ec3aa592/DLAPiper_Japan_Quick_Law.pdf.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 19 d. nutartis byloje AB „Kauno energija“ v. AB „Lietuvos dujos“, bylos Nr. 3K-7-378/2005;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 28 d. nutartis byloje N. V. v. R. K., S. K., bylos Nr. 3K-3-209/2007;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. liepos 18 d. nutartis byloje E. A. v. B. P., bylos Nr. 3K-3-308/2007, ir kt.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 15 d. nutartis byloje AB „Standartų spaustuvė“ v. UAB „Indiza“, bylos Nr. 3K-3-29/2005;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 14 d. nutartis byloje K. P. v. individuali įmonė „Vidista“, bylos Nr. 3K-3-405/2006;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 12 d. nutartis VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Ferteksos transportas“, bylos Nr. 3K-7-367/2006;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 18 d. nutartis byloje J. M. v. UAB „PVP“, bylos Nr. 3K-3-522/2006.

sudaryti pagrindinę sutartį ir nurodo, kad tokiu atveju perduoti pinigai liks pardavėjui kaip bauda. Taigi šiuo atveju teismas įtvirtina CK 6.71 str. numatytą netesybų institutą;

antra, atskaitos taškas nustatant baudos dydį, kai preliminarią sutartį pažeidžia pinigų gavęs asmuo. Pavyzdžiui, šalys sutartyje nustato, kad tuo atveju, jeigu pardavėjas atsisakys ar vengs sudaryti pagrindinę sutartį, jis privalės grąžinti gautą sumą ir sumokėti tokio paties dydžio netesybas (baudą). Šiuo atveju numatoma šalių teisė sutartyje įtvirtinti tam tikrą baudos apskaičiavimo mechanizmą;

trečia, šalių sutartas prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas, kuriuo užtikrinamas iš anksto šalių aptartų nuostolių (angl. *liquidated damages*) atlyginimas. Pavyzdžiui, šalys preliminariojoje sutartyje susitaria, kad pirkėjo perduodama suma, jam atsisakius ar vengiant sudaryti sutartį, liks pardavėjui kaip nuostolių kompensacija;

ketvirta, atskaitos taškas apskaičiuojant nurodytus šalių sutartus nuostolius, kai preliminarią sutartį pažeidžia pinigų gavęs asmuo. Pavyzdžiui, šalys nustato, kad pardavėjui atsisakius ar vengiant sudaryti pagrindinę sutartį, jis privalės sumokėti pirkėjui sumą, lygią dvigubai gautai sumai, ir ši suma šalių susitarimu laikoma pirkėjo nuostoliais. Tai taip pat numatytas nuostolių apskaičiavimo mechanizmas, tik skirtingai negu antruoju atveju, šia taisykle pasinaudotų pinigų perdavęs, t.y. jau įvykdęs prievolę, asmuo.

Taigi ši LAT nutartis svarbi ne tik dėl to, kad ja pirma karta buvo legalizuota naujas prievolių užtikrinimo būdas – iš anksto šalių aptarti nuostoliai, tačiau ir tai, jog ši atsakomybės forma akivaizdžiai atribota nuo baudos, kaip netesybų, instituto. Teismas akivaizdžiai šią atsakomybės formą prilygina nuostolių kompensavimui.

Visgi, liko neatsakyti svarbūs klausimai - ar tokie nuostoliai gali būti mažinami, ar įmanoma papildomai reikalauti didesnių nuostolių atlyginimo (ar reikėtų apsiriboti tik perduotu avansu, t.y. 2000 litų) ir galiausiai, ar iš anksto sutartų nuostolių institutas gali būti laikomas savarankiška civilinės atsakomybės forma? Į šiuos klausimus bus bandoma atsakyti toliau analizuojant praktines netesybų ir iš anksto šalių aptartų nuostolių atskyrimo problemas kartu pateikiant šio atskyrimo teisinį vertinimą.

IV. NETESYBŲ IR IŠ ANKSTO APTARTŲ NUOSTOLIŲ ATSKYRIMO PROBLEMOS IR PRAKTINĖ REIKŠMĖ

Liquidated damages sąvokos vertimas į lietuvių kalbą turi ne tiek lingvistinės, bet daugiau teisinės-praktinės reikšmės, kadangi:

- 1) nuo to, ar tarp šalių sudarytoje sutartyje nustatyta suma bus pripažinta nuostoliais, netesybomis, kaip prievolių užtikrinimo būdais, ar net savarankišku institutu, priklauso ieškinio senaties terminas;
- 2) galimai skiriasi teismo galimybė mažinti šalių nustatytą pinigų sumą, kuri yra mokama už sutarties pažeidimą.

Toliau bus atskirai nagrinėjamos šios dvi teisinės problemos ir pateikiamas institutų atskyrimo vertinimas.

4.1. Ieškinio senaties termino problema

Ieškinio senatis – tai įstatymų nustatytas laiko tarpas (terminas), per kurį asmuo gali apginti savo pažeistas teises pareikšdamas ieškinį (CK 1.124 str.). „*Jos (ieškinio senaties) socialinė paskirtis – garantuoti turtinių santykių stabilumą, aiškumą, teisėtų interesų apsaugą ir gynimą nuo kitų asmenų nesąžiningų ir neteisėtų veiksmų, skatinti operatyviau ginti teises bei kontroliuoti įsipareigojimų vykdymą. Teismas, sprenddamas ieškinio senaties termino taikymo klausimą, t. y. ar šis terminas praleistas, ar atsakovo reikalavimas taikyti ieškinio senatį – pagrįstas, privalo nustatyti ieškinio senaties pradžią ir pabaigą, išsiaiškinti, ar nebuvo šį terminą sustabdančių ar nutraukiančių aplinkybių.*“⁴⁶ Nors ieškinio senaties termino pabaigos iki ieškinio pareiškimo konstatavimas – pagrindas ieškinį

⁴⁶ CK 1.126, 1.127, 1.129, 1.130 str.

atmesti (CK 1.131 str.), tačiau CK 1.131 str. 2 dalis įpareigoja teismą svarstyti ir ieškinio senaties termino praleidimo priežastis, vertinti jų (priežasčių) svarbą, spręsti, ar yra galimybė atnaujinti šį terminą ir ginti pažeistą teisę.⁴⁷

Ieškinio senaties termino taikymas byloje reiškia asmens galimybės ginti savo neteisėtai pažeistas teises ribojimą, todėl, siekiant užtikrinti visapusišką ir efektyviai veikiančią pažeistų subjektinių teisių teisminę gynybą, svarbu tiksliai ir tinkamai taikyti ieškinio senatį reglamentuojančias teisės normas. LAT yra konstatavęs, kad „negali būti tenkinamas atsakovo reikalavimas taikyti ieškinio senatį, jeigu tuo būtų paneigta kito asmens teisėta teisė, nes iš akivaizdžios neteisės teisė neatsiranda (ex injura jus non oritur), taip pat priešingas teisei tikslas – užtikrinti veiksmingą ekonominių santykių reglamentavimą.“⁴⁸

Šiuo atveju ieškinio senaties termino taikymui itin svarbu, kad ieškovo reikalavimas būtų pagrįstas, t.y. teisėtas. Remiantis CK 1.131 straipsnio 1 dalimi, ieškinio senaties termino pabaiga iki ieškinio pareiškimo yra pagrindas ieškinį atmesti. Todėl „teismas gali ieškinį atmesti motyvuodamas vien ieškinio senaties termino pasibaigimu“⁴⁹, tačiau Lietuvos apeliacinis teismas yra pažymėjęs, kad „kaip reikalauja ieškinio senatį reglamentuojančių normų visetas, tokia situacija galima tik ištyrus ir įvertinus visas bylai reikšmingas aplinkybes.“⁵⁰

Labai svarbu, kad teismai tinkamai suvoktų iš anksto šalių aptartų nuostolių institutą, kadangi nuo jo interpretavimo priklauso ir ieškovo galimybė pareikšti ieškinį bei atsakovo teisė reikalauti, kad teismas taikytų ieškinio senatį:

- CK 1.125 straipsnio 5 d. 1 p. numato, kad **sutrumpintas šešių mėnesių** ieškinio senaties terminas taikomas ieškiniams dėl netesybų (baudos, delspinigių) išieškojimo,
- tuo tarpu to paties CK straipsnio 8 d. numato, jog **sutrumpintas trejų metų** ieškinio senaties terminas taikomas reikalavimams dėl padarytos žalos atlyginimo.

Taigi akivaizdu, jog priklausomai nuo to, ar šalių sutartinį susitarimą, anglosaksų teisės tradicijos šalyse žinomą kaip liquidated damages, laikysime baudinėmis netesybomis⁵¹ ar sutartais nuostoliais, kaip savarankišku prievolių užtikrinimo būdu bei civilinės atsakomybės forma, priklausys ir ieškinio senaties terminas.

Įrodžius, kad iš anksto šalių aptarti nuostoliai – tai savarankiškas prievolės įvykdymo užtikrinimo institutas, reiktu konstatuoti, kad taikomas ieškinio senaties terminas turėtų sutapti su žalos (nuostolių) atlyginimo terminu, nustatytu 1.125 straipsnio 8 d., t.y. turėtų būti taikomas sutrumpintas 3 metų ieškinio senaties terminas. Tokia išvada daroma įvertinus užsienio šalių praktiką, kur taikomas pakankamai ilgas 6 metų senaties terminas per kuri šalis turi teisę reikalauti iš anksto šalių aptartų nuostolių atlyginimo.⁵² Beje, svarbu nustatyti ne tik ieškinio senaties terminą, bet ir nuo kada jį taikyti, kadangi sutarties pažeidimas ne visada gali būti aiškus. Pavyzdžiui, nuo kada turėtų būti laikoma, kad įmonė, turėjusi pastatyti namą, pažeidė sutartį? Jeigu laikysime, kad ieškinio senaties terminas prasideda tik nuo tada, kai namas yra užbaigiamas, tai gali atsitikti taip, kad jo statybos dėl tam tikrų aplinkybių niekada nebus baigtos. Tokiu atveju turėtume pripažinti, kad ieškinio senatis niekada nesueis, nes nėra atskaitos taško jai skaičiuoti, bet tokia padėtis būtų nepateisinama. Todėl darytina išvada, kad tuo atveju, kai nėra galimybės tiksliai nustatyti kada įvyko pažeidimas (šiuo atveju tai labai aktualu statybų srityje), ieškinio senaties terminas turėtų būti skaičiuojamas nuo to momento, kai namas turėjo būti pastatytas.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-205/2007 (S), 2007 m. rugsėjo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-338/2007.

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-205/2007 (S), 2007 m. rugsėjo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-338/2007.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-339/2008

⁵⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. lapkričio mėn. 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-578/2009.

⁵¹ Tokia nuomonė sutinkama advokatų kontoros Jurex tinklapyje [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.jurex.lt/lietuvos-auksciausiojo-teismo-nutarimi-sutartines-netesybos-sugrazintos-i-lietuvos-teises-sistema.j?id=224>;

⁵² Straipsnis *Time to take action* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga per internetą: http://www.hba.org.my/articles/bhag_singh/page02/time_action.htm.

4.2. Galimybė mažinti iš anksto šalių aptartus nuostolius remiantis teismo suformuotomis netesybų mažinimo taisyklėmis

Suteikdamas teisę šalims susitarti dėl netesybų, CK nenustato jokio konkretaus jų dydžio - sutartines netesybas šalys gali nusistatyti savo nuožiūra.⁵³ Susitardamos dėl netesybų šalys iš esmės iš anksto nurodo galimus nuostolius, todėl tai palengvina kreditoriaus įrodinėjimo našta, nes tokių nuostolių dydžio nebereikia įrodinėti, t.y. nebereikia pateikinti sutarčių, kurios nutrūko su tiekėjais, eksperto išvadų, nereikia apklausinėti liudininkų ir pan. Šiuo atveju civilinė atsakomybė yra ribota, nes šalių valia išreiškiama nežinant, ar nuostolių bus, o jeigu bus, tai kokio dydžio. Rizika atsiranda abiem šalims, kadangi nuostoliai nėra konkrečiai žinomi, o tik numatomi, nuostoliai gali apskritai neatsirasti arba jų dydis skirtis nuo spėjamo dydžio. Tačiau susitardamos dėl netesybų dydžio šalys neturėtų piktnaudžiauti ir siekti nepagrįstai praturtėti kitos šalies sąskaita. Jeigu nustatytos netesybos yra aiškiai per didelės ar neprotingai didelės arba prievolė iš dalies įvykdyta, CK 6.73 str. 2 dalies ir 6.258 str. 3 dalies pagrindu teismas turi teisę jas sumažinti savo nuožiūra.

LR civilinis kodekse įtvirtintas sutarties laisvės principas yra savo apimtimi labai platus ir leidžia šalims, sudarančioms sutartis, susitarti dėl visų jos sąlygų, kiek tai neprieštaruoja imperatyvioms teisės normoms. Tai kartu leidžia susitarti ir dėl šalių civilinės atsakomybės neįvykdžius ar netinkamai įvykdžius sutartinius įsipareigojimus. Sutartyje šalys gali numatyti, kad už tam tikro sutartinio įsipareigojimo neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą kaltoji šalis kitai sutarties šaliai privalės sumokėti baudą⁵⁴ ar delspinigius, kurių dydį, remdamosi sutarties laisvės principu, sutartyje nustato pačios šalys. Skirtingai negu 1964 m. CK⁵⁵, kuriame buvo nustatytos baudinės netesybos, kaip civilinės atsakomybės forma netesybos atlieka tik kompensuojamąją funkciją. Jų nustatymo tikslas yra noras paprasčiau atlyginti nukentėjusiajai šaliai jos patirtus nuostolius. Dėl to, taikant netesybas kaip sutartinę civilinę atsakomybę, turi būti nustatytos visos civilinės atsakomybės taikymo sąlygos - prievolės neįvykdymas arba netinkamas įvykdymas, o įstatymų nustatytais atvejais - ir skolininko kaltė dėl prievolės neįvykdymo.

Tokios šalių numatytos netesybos laikomos iš anksto aptartais būsimais šalies nuostoliais, kurių jai nereikia įrodinėti, kai kita sutarties šalis neįvykdo ar netinkamai įvykdo savo sutartinius įsipareigojimus.

Nepaisant to, kad tokia veiksmų laisvė kyla iš CK 6.156 straipsnio, o tokių susitarimų legitimumą patvirtina ir CK 6.189 straipsnis, numatantis, kad teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis šalims turi įstatymo galią. Ši nuostata suponuoja mintį, kad šalių iš anksto nustatyti nuostoliai joms yra privalomi ir nekeičiami. Tačiau praktikoje šalių teisė laisvai susitarti dėl netesybų dydžio nėra absoliuti:

Pirma, CK 6.258 str. 3 d. numato, kad jeigu šalių sutartyje numatytos netesybos (bauda, delspinigiai) yra neprotingai didelės, taip pat, jeigu skolininkas įvykdė dalį prievolės, teismas gali netesybas sumažinti, tačiau jos negali būti mažesnės už šalies patirtus nuostolius. Šiuo atveju šalys yra apribotos dėl netesybų dydžio numatymo iš anksto;

Antra, CK 6.252 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta norma draudžia šalims iš anksto susitarti dėl civilinės atsakomybės už žalą, padarytą dėl tyčios ar didelio neatsargumo, netaikymo ar jos dydžio apribojimo. Taigi, atsižvelgiant į kaltės formos reikšmę civilinei atsakomybei, šalys neturi teisės sutartyje iš anksto sutartyje aptarti nuostolių dydžio, kai šie nuostoliai atsirado dėl kaltosios šalies veiksmų.

CK numato tik vieną netesybų rūšį – įskaitines netesybas. Ši norma taip pat yra imperatyvi, todėl šalys negali susitarti dėl baudinių netesybų, t.y. kad bus išieškomos ir netesybos, ir visi nuostoliai, neįskaitant į juos išieškotų netesybų⁵⁶.

⁵³ ADOMAVIČIŪTĖ G., *Didelės netesybos – būdas pasipelninti ar apsidrausti nuo nuostolių įrodinėjimo?*, Juristas, 2009. Nr. 10.

⁵⁴ Nustatyta konkrečia pinigų suma arba užtikrinamos prievolės sumos procentu.

⁵⁵ Pavyzdžiui, Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas (Žin., 1964, Nr.19-138) 197 str. numatė, kad „Arbitražas arba trečiųjų teismas išimtiniais atvejais turi teisę sumažinti mokėtinas socialistinei organizacijai netesybas (baudą, delspinigius), atsižvelgdamas į dėmesio vertus skolininko ir kreditoriaus interesus.“

⁵⁶ MIKELĖNAS V., et al. *LR civilinio kodekso komentaras, Šeštoji knyga, Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, P. 116.

Ilgą laiką Lietuvos teismuose buvo paplitusi praktika šalių sutartas netesybas mažinti iki šalies patirtų nuostolių dydžio, o delspinigių atveju – juos mažinti netgi iki apibrėžtos sumos, pavyzdžiui, 0,02 % delspinigių už pradelstą dieną. Naujausioje jurisprudencijoje LAT tokią praktiką ydinga. Pavyzdžiui, 2010 m. lapkričio 2 d. nutartyje išplėstinė LAT teisėjų kolegija konstatavo, kad „*sutartyje šalių nustatytos netesybos už sutartinių įsipareigojimų neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą gali būti sumažintos tik LR civilinio kodekso nustatyta tvarka ir pagrindais: teismas turi teisę mažinti pagal sutartį atsiradusias netesybas tik nustatęs, kad konkrečiu atveju netesybos aiškiai per didelės (neprotingai didelės) arba prievolė iš dalies įvykdyta.*“

Tačiau praktikoje susiduriama su kita problema - nei CK, nei kiti įstatymai nenumato sąvokos *aiškiai per didelės netesybos* pagal CK 6.73 str. 2 dalį arba *neprotingai didelės netesybos* pagal CK 6.258 str. 3 dalį. Dėl to teismai ilgą laiką nesugebėjo suformuoti vieningos pozicijos, kokios netesybos yra aiškiai per didelės. Kriterijus, pagal kuriuos sprendžiama, ar šalių sutartyje numatytos netesybos nėra per didelės, teismai vertina atsižvelgdami į konkrečios bylos aplinkybes⁵⁷: (i) šalių sutartinių santykių pobūdį, (ii) ar nebuvo susitarimo taikyti išimtinės arba alternatyvias netesybas, kurios Lietuvoje yra draudžiamos, (iii) prievolės vertę, (iv) prievolės pažeidimo aplinkybes, (v) šalies patirtų nuostolių dydį ir kt., taip pat vadovaudamiesi CK 1.5. straipsnyje numatytais teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais ir siekdami nepažeisti sutarties šalių interesų pusiausvyros.⁵⁸ Dėl šios priežasties, priklausomai nuo faktinės situacijos, tas pats netesybų dydis (procentine ar pinigine išraiška) vienu atveju gali būti pripažintas tinkamu, o kitu – aiškiai per dideliu.

Sprendžiant dėl priteistinių sutartinių netesybų dydžio, taip pat svarbu įvertinti konkrečių sutartinių santykių pobūdį (pvz., vertinama, ar abi sutarties šalys yra verslininkai ar privatūs juridiniai asmenys, turintys patirties verslo bei derybų srityje bei galintys tinkamai numatyti padarinius, kilsiančius tinkamai nevykdant įsipareigojimų ir laisva valia pasirenkantys sutarties sąlygas), taip pat į tam tikrą verslo praktiką. Pavyzdžiui, kai abi sutarties šalys yra verslininkai, teismo vertinimui dėl sutartinių netesybų atitikties protingumo kriterijui piniginių prievolių atveju gali būti reikšmingos LR Mokėjimų, atliekamų pagal komercinius sandorius, vėlavimo prevencijos įstatymo nuostatos, tačiau LAT aiškiai pabrėžė, kad „*teismų praktikoje negali būti vieno konkretaus dydžio, kuris neabejotinai reikštų, kad netesybos neatitinka įstatymuose nustatytų kriterijų ir turi būti mažinamos - atitinkamai negali būti ir vieno iš anksto nustatyto konkretaus dydžio, kuris reikštų protingas netesybas visiems galimiems atvejams ir iki kurio netesybos turi būti mažinamos.*“

2010 m. lapkričio 2 d. nutartyje LAT taip pat pažymėjo, kad įgyvendindamas diskrecijos teisę mažinti neprotingai didelės netesybas, teismas turi nesumažinti netesybų tiek, kad būtų paneigtas sutarties laisvės principas, todėl minimalios ribos, t.y. kad netesybos negali būti mažesnės už nuostolius, nustatymas nereiškia, jog visais atvejais netesybos turi sutapti su minimaliais nuostoliais ar įrodytais nuostoliais. Dėl tos pačios priežasties, teismas neturi teisinio pagrindo reikalauti, jog ieškovas tiksliai įrodytų jo realiai patirtų nuostolių dydį. Priešingu atveju būtų paneigta sutartinių netesybų, kaip sutartinės prievolės įvykdymo užtikrinimo priemonės, reikšmė ir pažeistas sutarčių laisvės principas.

Kriterijus, pagal kuriuos sprendžiama, ar delspinigiai nėra per dideli, nustato ir juos taiko teismas, nagrinėdamas konkrečią bylą. Pagal LAT suformuotą praktiką 0,2 proc. dydžio delspinigiai (toks dydis sudarytų 73 proc. per metus) yra aiškiai per dideli.⁵⁹ Kita vertus, netesybos gali būti mažinamos tik tiek, kad jos netaptų mažesnės už kreditoriaus patirtus nuostolius. Pagal susiklosčiusią teismų praktiką tais atvejais, kai šalys nebuvo susitarusios dėl išimtinių ar alternatyvių netesybų ir nenustatyta didesnių kreditoriaus nuostolių, atsižvelgiant į CK 6.210 ir 6.261

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje *Škotijos firma „Forthmill Limited“ v. UAB „Pakrijas“*, bylos Nr. 3K-3-85/2007;

2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Schmitz Cargobull Baltic“ v. UAB „Vilniaus universaliųjų metalo konstrukcijų gamykla“*, bylos Nr. 3K-63-503/2007.

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-122/2009.

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gegužės 13 d. nutartis civilinėje byloje L. A. D. v. Gyvenamųjų namų statybos bendrija „Krantas-2“, bylos Nr. 3K-3-721/2002;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Glass Market“ v. UAB „Lygiakraštis“*, bylos Nr. 3K-3-1070/2003;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje J. A., V. A. v. O. N., bylos Nr. 3K-3-1125/2003; kt.

straipsniuose nustatytas palūkanų normas pagal pinigines prievoles, pripažįstama, kad minimalius nuostolius atlygina 0,02 dydžio delspinigiai nuo laiku nesumokėtos sumos už kiekvieną uždelstą dieną.⁶⁰

4.2.1. Susitarimo dėl netesybų teisinis vertinimas

Sutartinės netesybos (bauda ar delspinigiai) tai civilinės atsakomybės forma ir jomis siekiama atlyginti nukentėjusiajai šaliai dėl sutarties neįvykdymo ar netinkamo vykdymo patirtus nuostolius. Civilinėje teisėje galioja visiškas nuostolių atlyginimo principas (CK 6.251 str.), dėl to teismas, mažindamas sutartines netesybas, kurios yra šalių iš anksto aptarti nuostoliai, negali jų sumažinti daugiau, nei šalys patyrė nuostolių (CK 6.258 str. 3 d.). Tačiau ši norma ilgą laiką tarpą buvo klaidingai interpretuojama teismų, kurie reikalavo, jog sutarties šalys pagrįstą sutartyje nurodytą netesybų sumą, pateikdami įrodymų dėl patirtų nuostolių dydžio, ir sumažindavo netesybas iki šio dydžio, neatsižvelgdami į tai, dėl kokių netesybų šalys buvo susitarusios. Jeigu nebuvo nustatyti didesni ieškovo (kreditoriaus) nuostoliai, jis jų nepatyrė arba teismo metu apskritai neįrodinėjo, taip pat jeigu šalys nebuvo susitarusios dėl išimtinių ar alternatyvių netesybų, teismai, atsižvelgdami į CK 6.210 ir 6.261 str. nustatytas palūkanų normas pagal pinigines prievoles, nepagrįstai konstatuodavo, jog minimalius kreditoriaus nuostolius atlygina 0,02 proc. dydžio delspinigiai nuo laiku nesumokėtos sumos už kiekvieną uždelstą dieną.

Ši praktika buvo panaikinta vienoje iš 2007 metų LAT bylų⁶¹, kurioje išplėstinė septynių teisėjų kolegija išaiškino, jog sutartinių netesybų ypatumai neleidžia jų mažinti iki kreditoriaus įrodytų nuostolių dydžio, nes tokiu būdu būtų paneigtas sutarčių laisvės principas. Taip LAT suformavo praktiką, kad mažinamos palūkanos neturi sutapti su minimaliais nuostoliais pagal CK 6.210 str. ir 6.261 str. (t.y. atitinkančiais 0,02 proc. dydžio delspinigius) ar su realiais kreditoriaus patirtais nuostoliais. Šis išaiškinimas pakartotas ir kitose bylose.⁶² Tačiau nagrinėjant teismų praktiką akivaizdu, kad net ir LAT išaiškinimu ne visada yra tinkamai vadovaujamosi - vienais atvejais teismai linkę priteisti 0,02 proc., kitais net 0,1 proc. dydžio delspinigius.⁶³

Dažnai kreditorius, grįsdamas sutartų aiškiai per didelių netesybų dydį, argumentuoja tuo, kad kita šalis pati sutiko dėl šių nuostolių dydžio. Tačiau tokia pozicija nėra pripažįstama LAT, kuris dėl tokių argumentų yra pasisakęs, kad „aplinkybė, kad abi šalys pasirinko aiškiai per dideles ir neprotingas netesybas, nesudaro pagrindo teismui atsakyti įvertinti sutartyje nustatytą netesybų dydį, jeigu šalis dėl to pateikia prašymą“.⁶⁴ Reikia įvertinti tai, kad, nustatant sutarties sąlygas, viena sutarties šalis gali pasinaudoti savo pranašesne padėtimi, kitos šalies silpnumu (nepatyrimu, neapdairumu, ir pan.) ir nesąžiningai pasiekti susitarimą, kuriuo nustato gerokai palankesnes sau sutarties sąlygas, t. y. įgyti nepagrįstą pranašumą (pavyzdžiui, užsitikrinti labai dideles netesybas).

Tačiau tam tikrais atvejais LAT leidžia nukrypti nuo objektyvaus susitarimo dėl netesybų vertinimo principo ir atsižvelgti į šio susitarimo sudarymo ar sutarties pažeidimo aplinkybes:

Pirma, pavyzdžiui, jeigu didelės netesybas pasiūlo aiškiai ekonomiškai stipresnė šalis vienašališkai parengtame susitarime, prie kurio kita šalis tik prisijungia⁶⁵, tokiu atveju gali būti priteisiamos net didelės netesybos, kaip iš anksto nustatyti minimalūs kreditoriaus nuostoliai, kurių dydžio nereikia įrodinėti⁶⁶;

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Lemora“ v. UAB „Pergamas“, bylos Nr. 3K-3-394/2005;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 6 d. nutartis V. ir S. M. prekybos centro bankroto byloje, bylos Nr. 3K-3-173/2006;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Lietuvos Respublikos Vyriausybė v. D. K., bylos Nr. 3K-3-269/2006; kt

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-401/2008.

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-503/2007.

⁶³ Vilniaus apygardos teismo 2008 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1016-345/2008.

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 1 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-361/2007.

⁶⁵ CK 6.168 str. 3 d. numato, kad „Pagal kitos šalies pasiūlytas standartines sąlygas sudariusi sutartį prisijungimo būdu šalis turi teisę reikalauti ją nutraukti ar pakeisti, jeigu sutarties standartinės sąlygos nors ir neprieštarauja įstatymams, tačiau atima iš jos paprastai tokios rūšies sutarčių suteikiamas teisės ar galimybės, panaikina ar apriboja sutarties standartines sąlygas parengusios šalies civilinę atsakomybę arba nustato sutarties šalių lygybės bei jų interesų pusiausvyros principus pažeidžiančias sąlygas, arba prieštarauja protingumo, sąžiningumo ar teisingumo kriterijams.“

⁶⁶ LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-12/2009.

Antra, didelės netesybos gali būti nesumažintos, jeigu skolininkas nesąžiningas, elgiasi netinkamai kitos sutarties šalies atžvilgiu, nebendradarbiauja su ja, neinformuoja apie svarbias sutarties vykdymui aplinkybes;⁶⁷

Trečia, nepagrįstu argumentu nesumažinti sutartyje nustatytų didelių netesybų dydžio taip pat laikoma aplinkybė, kad prievolės šalys įsipareigoja vienodai. Taikymo metu labai didelės netesybos teismo turi būti peržiūrimos atsižvelgiant į tai, ar jų dydis protingas ar ne, o ne į tai, kad abi šalys savo įsipareigojimus užtikrino neprotingo, bet vienodo dydžio netesybomis.⁶⁸

Analizuojant aukščiau pateiktas taisykles vis tiek lieka neaišku, ar jos taikytinos ir iš anksto šalių aptartų nuostolių atveju, t.y. ar tai, kas daro netesybas teisėtomis arba neteisėtomis, turi įtakos ir iš anksto šalių aptartų nuostolių teisėtumo įvertinimui?

Užsienio literatūroje⁶⁹ minimi kriterijai, kuriuos privalo įvertinti teismas, sprenddamas dėl iš anksto šalių aptartų nuostolių teisėtumo ir pateisinamumo:

- Ar iš anksto šalių aptarti nuostoliai patenka į žalos (nuostolių) ribas, kurios pagrįstai galėto būti nustatomos sutarties sudarymo momentu, t.y. nebūtina nustatyti tikslų dydį, tačiau šis dydis turėtų būti bent jau apytiksliai pamatuojamas;
- Santykinė lygybė tarp derybinę galią turinčių sutarties šalių, t.y. ar sutarties sąlygos nebuvo primestos silpnesnei šaliai, ypač vartotojui, ar nebuvo pasinaudota vienos iš šalių neišmanymu, silpnesne ekonomine padėtimi ir pan.;
- Ar sutarties sudarymo metu šalys buvo atstovaujamos teisininkų, t.y. yra svarbu įvertinant, ar šalis galėjo nesuprasti iš anksto šalių aptartų nuostolių instituto reikšmės ir ypatybių, pavyzdžiui, negalimumo papildomai įrodyti ir reikalauti patirtų nuostolių atlyginimo, kuris viršija iš anksto šalių aptartus nuostolius;
- Šalių įsitikinimas, kad įrodyti tikruosius nuostolius būtų brangu bei sudėtinga;
- Ar iš anksto šalių sutarti nuostoliai yra numatyti pačioje sutartyje, t.y. ar ši nuostata nėra kažkoku būdu paslėpta sutarties priede arba daroma nuoroda į kitą sutartį tokiu būdu siekiant suklaidinti kontrahentą.

Taigi, jeigu vertinant sutartį teismas nenustato aukščiau nurodytų aplinkybių, be to, nustato, kad iš anksto šalių aptarti nuostoliai neatspindi šalių apskaičiuoto pagrįsto ir tikėtino vidutinio žalos dydžio už bet kurį galimą pažeidimą, teismas turėtų turėti galimybę apskritai atsisakyti taikyti šį institutą ir reikalauti iš ieškovo įrodyti patirtą tikrųjų nuostolių dydį. Tačiau kyla klausimas, ar šiuo atveju teismas galėtų vadovautis netesybų mažinimo taisyklėmis ir sumažinti iš anksto šalių aptartus nuostolius, kad jie atitiktų CK 1.5 straipsnio numatytus protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principus? Tai bus bandoma atsakyti kitoje šio referato dalyje.

4.2.2. Netesybų mažinimo teisinis pagrindas iš anksto šalių aptartų nuostolių atveju

Teismas turi diskrecijos teisę mažinti netesybas ne tik gavęs kaltosios šalies prašymą, bet ir savo nuožiūra (lot. *ex officio*). Tokiu būdu užtikrinama šalių interesų pusiausvyros principo apsauga, nes neleidžiama piktnaudžiauti sutarties nuostatomis, kurios yra nei teisiškai, nei ekonomiškai nepagrįstos. Teismų vykdoma netesybų dydžio kontrolė grindžiama „viešojo intereso gynimu taikant sąžiningumo ir protingumo principus sutartiniam santykiams ir neleidžiant sutarties šaliai nepelnytai praturtėti dėl neprotingo dydžio netesybų.“⁷⁰ Be to, kontroliuodamas

⁶⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-488-302/2009.

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-361/2007.

⁶⁹ Straipsnis [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-05-20] Prieiga per internetą: <<http://www.pircher.com/resources/article.php?i=320>>.

⁷⁰ Panevėžio apygardos teismo 2009 m. balandžio 1d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-158-227/2009.

netesybų dydį teismas siekia užtikrinti, kad „*nebūtų sudaryta pagrindo šaliai piktnaudžiauti teise ir nepagrįstai praturtėti*“.⁷¹

Teismų praktikoje suformuluota taisyklė, kad sutartinės atsakomybės proporcijų keitimas kartu reiškia ir šalių sutarties keitimą. Dėl to teismas, keisdamas (mažindamas) sutartines netesybas kaip civilinę atsakomybę, atsižvelgia į CK 6.223 str. nuostatas dėl sutarties keitimo. Pagal CK 6.223 str. 2 dalį teismo sprendimu vienos iš šalių reikalavimu sutartis gali būti pakeista įstatymų nustatytais atvejais. Tokia galimybė numatyta CK 6.228 str., kuris suteikia teismui teisę (tačiau ne pareigą, jeigu tam nėra pagrindo) pašalinti esminę šalių nelygybę. Ši nelygybė turi būti suprantama kaip nepagrįstas (perdėtas) vienos šalies pranašumas, kuris jau buvo įtvirtintas sutarties sudarymo momentu.

Šio straipsnio nuostatos taikomos kartu su CK 6.73 str. 2 dalimi ir 6.258 str. 3 dalimi mažinant sutartimi nustatytą netesybų dydį taip, kad jis atitiktų protingą ir pagrįstą kreditoriaus ir skolininko interesų balansą. Visgi atkreiptinas dėmesys, kad CK 6.228 str. nuostatos taikymui neužtenka nepagrįsto pranašumo suteikimo, tačiau būtina, kad šios nuostatos atsiradimą būtų nulėmęs kažkurios iš šalių piktnaudžiavimas susiklosčiusiomis aplinkybėmis, t.y. kai kita šalis nuo jos priklauso, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinių poreikių, yra ekonomiškai silpna, neinformuota, nepatyrusi, veikia neapdairiai, neturi derybų patirties. Be to, reikšmės turi ir sutarties prigimtis bei tikslas. CK 6.228 str. 2 dalyje įtvirtinti reikalavimai, kuriuos turi atitikti pašalinant esminę nelygybę pakeista sutartis, t. y. pakeista sutartis ar jos sąlyga turi atitikti sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus.^{72,73} Pagal formuojamą praktiką galimybė keisti sutarties nuostatą (t.y. mažinti netesybas) vertinama atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes (šalių sutartinių santykių pobūdį, ar nebuvo susitarimo taikyti išimtinės arba alternatyvias netesybas, prievolės vertę, prievolės pažeidimo aplinkybes, kreditoriaus patirtų nuostolių dydį ir kt.), remiantis CK 1.5 straipsnyje įtvirtintais teisingumo, sąžiningumo, protingumo principais bei siekiant nepažeisti sutarties šalių interesų pusiausvyros.⁷⁴

Netesybų įskaitymo principas taikomas ir tais atvejais, kai šalys susitaria dėl abiejų rūšių netesybų (baudos ir delspinigių) taikymo už tą patį pažeidimą. LAT yra išaiškinęs⁷⁵, kad „*tokiu atveju atsižvelgiama į bendrą netesybų dydį. Įskaitant netesybas į nuostolius atsižvelgiama į bendrą netesybų sumą (tiek delspinigių, tiek baudų). Atsižvelgiant į bendrą netesybų sumą mažinamos ir netesybos, išlaikant garantiją, kad sumažintos netesybos netaptų mažesnės už nuostolius, atsiradusius dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo vykdymo.*“

CK 6.165 str. 4 dalyje įtvirtintas imperatyvas atlyginti kitai šaliai nuostolius, kurie padaromi nevykdant įsipareigojimo sudaryti pagrindinę sutartį. Pagal LAT suformuotą praktiką preliminariosios sutarties šalys taip pat gali susitarti dėl netesybų.⁷⁶ Tokiu atveju įskaitymo principas, įtvirtintas 6.73 str. 1 dalyje ir CK 6.258 str., ir netesybų mažinimo institutas taikytini ir susitarimams iki sutarties sudarymo, kai konkrečios preliminariosios sutarties šalys susitarė mokėti netesybas už įsipareigojimo sudaryti pagrindinę sutartį neįvykdymą.⁷⁷

Jeigu laikysimės LAT praktikos, kurioje buvo numatyta, jog iš anksto šalių aptarti nuostoliai yra individualus prievolės užtikrinimo būdas, taigi suderinamas su CK 6.70 str., galėtume daryti išvadą, kad toks sutartas būdas turėtų būti nemažinamas, nes ne netesybų teismas mažinti negali. Dėl šios priežasties praktikoje geriau numatyti šį prievolės užtikrinimo būdą, negu baudą, kuri yra netesybos.

4.2.3. Draudimas mažinti sumokėtas netesybas

CK 6.73 str. 2 dalyje ir 6.258 str. 3 dalyje nustatyta, kad sumokėtos netesybos (bauda, delspinigiai) nėra mažinamos. Šios normos nedetalizuoja tokių sutartinių prievolių įvykdymo pagrindų, t.y. ar netesybos buvo mokamos geruoju ar

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio mėn. 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007.

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-503/2007.

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-401/2008.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 5 d. nutartis byloje Škotijos firma „Forthmill Limited“ v. UAB „Pakrijas“, bylos Nr. 3K-3-85/2007 ir kt.

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 9 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-36/2009.

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje Nr. 3K-P-382/2006.

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007.

ieškininės teisenos tvarka ar ne ginčo tvarka patenkinus kreditoriaus reikalavimą. Tačiau, remiantis LAT suformuota praktika, netesybų įvykdymo aplinkybės turi reikšmės, todėl visada būtina vertinti kokių pagrindų buvo įvykdytas skolininko įsipareigojimas sumokėti kreditoriui netesybas už prievolės įvykdymo termino pažeidimą.

Kai skolininkas sutartyje nustatytas netesybas kreditoriui sumoka geruoju, turi būti vadovaujamas CK 6.73 str. 2 dalies ir 6.258 str. 3 dalies nuostatomis, draudžiančiomis tokių netesybų mažinimą. Tačiau, skolininko atsisako mokėti netesybas rodo tarp šalių kilusį ginčą, kuris turi būti sprendžiamas ieškininės teisenos tvarka, todėl šiuo atveju joks netesybų išieškojimas ar sumokėjimas nebūtų laikomas netesybų sumokėjimu geruoju.

Kalbant apie konkrečius teismų praktikoje nevienareikšmiškai vertintus prievolės įvykdymo atvejus pažymėtina, kad:

Pirma, netesybų sumokėjimas hipotekos kreditoriui ne ginčo tvarka nėra tapatus netesybų sumokėjimu geruoju. Taip yra todėl, kad hipotekos teisėjas nesiaiškina priežasčių dėl kurių skolininkas nevykdo savo įsipareigojimų, o tiesiog užtikrina paskolos davėjo reikalavimų patenkinimą, taip pat ir netesybų išieškojimą. Hipotekos teisėjas neatlieka civilinių teismų funkcijų ir nesprenžia šalių ginčo dėl netesybų dydžio. Dėl to net ir po netesybų išieškojimo ne ginčo tvarka, skolininkas, neskundęs hipotekos teisėjo veiksmų dėl priverstinio išieškojimo, turi teisę ginčyti išieškotą ne ginčo tvarka netesybų dydį, jeigu mano, kad jos buvo nepagrįstai per didelės. Teismas, sprenddamas ginčą dėl netesybų dydžio, patikrina, ar šalių susitarimas dėl netesybų iš esmės nepažeidžia jų interesų pusiausvyros, ar netesybos nėra aiškiai per didelės, ir, nustatęs tokių pažeidimų, gali netesybas sumažinti⁷⁸;

Antra, pagal CK 6.73 str. 2 dalį ir 6.258 str. 3 dalį netesybų sumokėjimu taip pat negali būti pripažintas ir netesybų priverstinis išieškojimas tuo metu, kai civilinėje byloje dėl šių netesybų dar nėra priimtas galutinis teismo sprendimas. Kaip minėta, galimybė sumažinti netesybas yra teismo diskrecinė teisė ir antstolio atlikti vykdymo veiksmai šios teismo teisės negali apriboti.⁷⁹

Apibendrinant šioje darbo dalyje nagrinėtą klausimą – galimybę mažinti iš anksto šalių aptartus nuostolius remiantis netesybų mažinimo taisyklėmis, darytina hipotetinė išvada, kad minėti institutai nėra tapatūs, todėl negali būti vadovaujamas ir tokiomis pačiomis taisyklėmis taikant analogiją. Analizuojant užsienio teisinėje literatūroje bei teismų praktikoje gausiai aprašytą iš anksto šalių aptartų nuostolių esmę, pastebėta, kad šio prievolių užtikrinimo būdo esmė yra nustatyti tokį dydį, kuris būtų realus-tikėtinas tikrųjų, t.y. patirtų, nuostolių dydis, todėl manytina, kad iš anksto šalių aptarti nuostoliai turėtų būti arba apskritai nemažinami, arba mažinami tik išimtiniais atvejais, esant šioms kumuliatyvioms aplinkybėms:

Pirma, kai teismas, CK 6.251 str. 2 d. pagrindu įvertinęs: (i) atsakomybės prigimtį, (ii) šalių turtinę padėtį ir (iii) jų tarpusavio santykius, nusprendžia sumažinti sutartą dydį, nes priešingu atveju dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ar sunkių pasekmių. Tai, ar pasekmės yra nepriimtinos (pavyzdžiui, sumokėjusi iš anksto šalių aptartus nuostolius įmonė būtų priversta bankrutuoti) turi būti vertinama konkrečioje byloje;

Antra, įvertinus sunkią žalą padariusio asmens sunkią turtinę padėtį, išskyrus atvejus, kai žala padaryta tyčia (CK 6.282 str. 3 d.).

V. IŠ ANSKTO ŠALIŲ APTARTŲ NUOSTOLIŲ IR BAUDOS (NETESYBŲ) SANTYKIO ANALIZĖ

Netesybos yra būdingos kontinentinės teisės tradicijos šalims, tuo tarpu, iš anksto šalių aptarti nuostoliai pirmiausia siejami su bendrosios teisės tradicijos šalimis (pavyzdžiui, Anglija). Tačiau nors iš anksti šalių aptarti nuostolių institutas nėra *expressis verbis* įtvirtintas LR CK, tačiau jis nėra draudžiama, net priešingai, LAT patvirtino, kad šis institutas turi būti pripažįstamas ir Lietuvoje. Tai rodo ne tik Lietuvos privatinės teisės modernėjimo, bet ir daug globalesnį dviejų teisės sistemų – bendrosios teisės tradicijos ir kontinentinės teisės tradicijų valstybių teisės panašėjimą. Tai greičiausiai paskatino verslo poreikiai, nes sutartys sudaromos ir taikomos ne tik Lietuvos teritorijos

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-273/2005.

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-85/2007.

viduje ir ne tik tarp Lietuvos verslo subjektų, bet ir su bendrosios teisės tradicijos valstybėse (pvz., Angija, JAV) įsikūrusiais subjektais.

Dėl šios priežasties, būtina detalesnė iš anksto šalių aptartų nuostolių instituto analizė tiek teoriniu, tiek ir praktiniu požiūriu. Iš anksto šalių aptartų nuostolių ir netesybų institutų atribojimas dažnai sukelia tiek teorinių, tiek praktinių problemų (pavyzdžiui, teisme nagrinėjant ginčą, ar konkrečios netesybos nėra draudžiamos baudinės sankcijos), kurių atsiradimą sąlygoja šių institutų panaudojimo panašumas. Tiek iš anksto šalių sutartų nuostolių, tiek ir baudos (netesybų) nuostatų pagalba sutartyje iš anksto nustatomas žalos dydis, kurio, pažeidimo atveju, nekaltoji sutarties šalis neturi įrodinėti. Be to, tokiu būdu nekaltoji šalis turi galimybę susigrąžinti nurodytą kompensacijos sumą nepriklausomai nuo iš tikrųjų patirtų nuostolių dydžio. Visgi iš anksto šalių aptarti nuostoliai išreiškia tikrąją iš anksto apskaičiuotų nuostolių dydį (angl. *genuine pre-estimate of damage*), tuo tarpu „*baudos dažnai numato itin dideles (besaikias) sumas, palyginti su didžiausiais galimais netekimais, kurie gali atsirasti sutarties pažeidimo atveju.*“⁸⁰ Dėl šios priežasties paprastai teismai linkę taikyti iš anksto šalių sutartus nuostolius ir retai priteisia sutartą sumą, jeigu ji galėtų būti pripažinta bauda. Tai pagrįsta ir Lietuvos teismų praktikoje, kurioje nepripažįstamos baudinės netesybos.⁸¹

Bendrosios teisės terminai „iš anksto šalių aptarti nuostoliai“ ir „bauda“ gali būti painiojami civilinėje teisėje, ypač Prancūzijos teisėje, kadangi Prancūziškas terminas „*clause penale*“ ir angliškas terminas „*penalty clause*“ iš pirmo žvilgsnio atrodo tapatūs, tačiau jie turi skirtingas reikšmes.⁸² *Clause penale* numato pinigų sumą, kuri yra kompensuojama kreditoriui tuo atveju, kai skolininkas neįvykdo arba tam tikrais atvejais, kai tai numatyta sutartyje arba įstatymuose, netinkamai įvykdo prievolės. Dydis, nustatytas *Clause penale* sąlygoje, turi atitikti apskaičiuotus netekimus (žalą), kuriuos patyrė nekaltoji šalis. Taigi teisingas *Clause penale* vertimas yra ne „baudinė sąlyga“ (angl. *penalty clause*), o „iš anksto šalių aptartų nuostolių sąlyga“ (angl. *liquidated damages clause*).⁸³ Atkreiptinas dėmesys, kad nors bendrosios teisės tradicijos ir kontinentinės teisės tradicijų šalyse dažniausiai nepripažįstamos baudinės sankcijos, tačiau šių sutarties sąlygų praktinis vertinimas yra visiškai skirtingas. Bendrosios teisės teismai apskritai atsisako taikyti baudines sankcijas, t.y. sutarties sąlygas, kurios nustato pernelyg didelį ir nepagrįstą žalos dydį, tuo tarpu, civilinės (kontinentinės) teisės valstybių teismai šių sąlygų iš karto nepripažįsta niekinėmis ir negaliojančiomis. Toks civilinės teisės teismų lankstumas paaiškinamas:

Pirma, labiau paplitusiais, iš romėnų teisės perimtais šalių autonomijos ir laisvės principais, kurie leidžia šalims susitarti dėl bet kokių sutarties sąlygų, įskaitant ir netesybų dydį, bei

Antra, siekiu užtikrinti civilinių santykių stabilumą išsaugant sutarties ir jos nuostatų galiojimą (*in favor contractus*⁸⁴).

Bet kuriuo atveju, pagrindinė teismų užduotis užtikrinti protingumą, teisingumą ir sąžiningumą sudarant sutartis ir užkirsti kelią vienai iš sutarties šalių pasinaudoti susiklosčiusiomis aplinkybėmis, pavyzdžiui, geresne ekonomine padėtimi, turimomis žiniomis apie kontrahento poreikį sudaryti sutartį „*bet kokia kaina, net ir nenaudingomis sąlygomis*“ ir pan.

Vis dėlto lieka neatsakytas klausimas, ar iš anksto šalių aptarti nuostoliai yra laikytini netesybomis ir šiam institutui taikomas tiek sutrumpintas 6 mėnesių ieškinio senaties terminas, tiek teismo teisė mažinti šalių sutartą pinigų sumos, mokamos už sutarties pažeidimą, dydį. Siekiant atsakyti iš šį klausimą, būtina:

⁸⁰ CHITTY, *On Contracts*, 25th ed, Sweet & Maxwell, 1983. 958.

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 19 d. nutartis byloje AB „Kauno energija“ v. AB „Lietuvos dujos“, bylos Nr. 3K-7-378/2005;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutartis VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Ferteksos transportas“, bylos Nr. 3K-3-400/2005;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis byloje UAB „Glass Market“ v. UAB „Lygiakraštis“, bylos Nr. 3K-3-1070/2003, ir kt.

⁸² On some practical consequences of different concepts of penalty under common law and civil law, see, R B Schlesinger et al, above n 1, 681.

⁸³ BENJAMIN, *Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law* (1960) ICLQ 600.

⁸⁴ Plačiau apie *in favor contractus* skaityti: DRAZDAUSKAS, S. *Sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Vilnius: Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai (S01), 2008, P. 110 -125.

Pirma, nustatyti, ar iš anksto šalių aptartų nuostolių ir nuostolių santykis yra toks pats kaip netesybų bei nuostolių santykis, t.y. ar taikomos tos pačios įskaitymo taisyklės;

Antra, išsiaiškinti, ar tiek iš anksto šalių aptarti nuostoliai, tiek netesybos reiškia sutartinės civilinės atsakomybės ribojimą.

Ši analizės leis padaryti išvadą, ar pagrįstai kai kurie teisininkai *liquidated damages* laiko baudinėmis netesybomis, kurioms (i) taikomas žymiai trumpesnis ieškinio senaties terminas, (ii) kurių dydį teismai neretai yra linkę mažinti net neatsižvelgdami į sutarties šalių tikrąją valią bei ketinimus, dėl kurių toks susitarimas buvo sudarytas bei kitas reikšmingas aplinkybes.

5.1. Iš anksto šalių aptartų nuostolių bei netesybų santykis su nuostoliais

Kaip minėta, netesybomis laikomi šalių iš anksto aptarti minimalūs nuostoliai, kurių nebereikia įrodinėti. Tai yra vienas iš panašumų, dėl kurio iš anksto šalių aptarti nuostoliai yra laikomi netesybomis, nes iš anksto šalių aptarti nuostoliai nustatomi tokio dydžio, kokia yra pagrįstai tikėtina žala ir šalys sutinka iš anksto dėl tokio dydžio, kad jų nereikėtų nustatinėti esant pažeidimui.

Tačiau iš anksto tariantis yra labai sudėtinga įvertinti visas galimas rizikas, nukentėjusioji šalis gali patirti ir realių nuostolių dėl sutarties pažeidimo arba netinkamo vykdymo. Nukentėjusiajai šaliai pareiškus reikalavimą dėl nuostolių atlyginimo, netesybos pagal CK 6.73 str. 1 dalį įskaitomos į nuostolius. Šia norma CK įtvirtina įskaitinių netesybų principą, dėl to šalys negali reikalauti baudinių netesybų, t.y. kad būtų išieškotos ir netesybos, ir visi nuostoliai, neįskaitant į juos išieškotų netesybų. Toks pats principas įtvirtintas ir CK 6.258 straipsnyje, reglamentuojančiame sutartinę atsakomybę.

Netesybų įskaitymo esmė yra ta, kad:

- kreditoriui reikalaujant atlyginti ir netesybas, ir nuostolius, ir pagrindus savo reikalavimą, jam priteisiama didesnioji priklausanti suma, į kurią įeina mažesnioji;
- tais atvejais, kai nuostolių suma didesnė nei sutartimi nustatytos netesybos, pagal CK 6.73 str. 1 dalį priteisiama atlyginti nuostolius, apimančius įskaitomą netesybų sumą. Kai reikalaujama sutartinių netesybų suma viršija priteistinus nuostolius, teismas priteisiamas sumas nustato tokia tvarka: į priteistiną nuostolių sumą įskaito ją atitinkančią sutartinių netesybų sumą (CK 6.73 str. 1 d.); sprendžia klausimą dėl likusių sutartinių netesybų dydžio mažinimo (CK 6.73 str. 2 d.); nustato galutinę priteisiamą netesybų sumą.⁸⁵

Tuo tarpu, tuo atveju, kai šalys, pavyzdžiui, automobilio pirkimo-pardavimo sutartyje nustatė iš anksto šalių aptartus nuostolius, išieškoma visa nustatyta suma, net jei realiai patirti nuostoliai ir yra žymiai mažesni.

Kita vertus, egzistuoja ir neigiama šio prievolių užtikrinimo būdo savybė. Priešingai negu netesybų atveju, kai šalys gali remtis CK 6.251 str. 1 d. įtvirtintu visišku nuostolių atlyginimo principu, kreditorius negali reikalauti atlyginti sutartyje nustatytą dydį viršijančios sumos, išskyrus išimtis, numatytas CK 6.252 straipsnyje, t.y. išskyrus imperatyvias nuostatas, kurios draudžia šalims apriboti nuostolių dydį sutarties pagrindu, nes pažeidus šią nuostatą teismas privalėtų *ex officio* pripažinti tokį susitarimą niekiniu ir negaliojančiu CK 1.80 straipsnio pagrindu. Pavyzdžiui, *Clydebank Engineering and Shipbuilding Co Ltd v Don Ramos Yzquierdo y Castaneda* byloje⁸⁶ apeliantai sutarė pastatyti torpedinius laivus Ispanijos laivynui ir įsipareigojo mokėti po 500 svarų per savaitę už vėlavimą įvykdyti savo prievoles. Laivai nebuvo pastatyti laiku, be tuo pačiu metu užsakovai įsivėlė į pražūtingą laivų mūšį, kurio metu beveik visa jų flotilė buvo paskandinta. Visgi Lordų rūmai nepripažino, kad dėl šių aplinkybių užsakovui atsiranda teisė pareikšti ieškinį dėl iš anksto šalių aptartų nuostolių atlyginimo, kadangi teisėjai siekė išvengti poreikio vertinti ieškovo iš tikrųjų patirtus nuostolius.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007.

⁸⁶ [1905] AC 6; (HL (Sc)) compare *Associated Portland Cement Manufacturers (1900) Ltd v Houlder Bros & Co Ltd* (1917) 86 LJKB 1495, para 9.12.

Taigi taisyklė, kad ieškovas negali reikalauti daugiau nei numato iš anksto šalių aptartų nuostolių sąlyga reiškia, kad ši sąlyga gali veikti kaip ribojančioji sąlyga (angl. *limitation clause*⁸⁷). Ieškovas negali:

- ignoruoti šios sutartinės sąlygos ir kreiptis į teismą dėl iš anksto neaptartų nuostolių atlyginimo⁸⁸, arba
- bandyti prisiteisti tokius patirtus nuostolius kartu su iš anksto aptartais nuostoliais.

Visgi, būtina pažymėti, kad teisinėje literatūroje minimos ir aukščiau nurodytų taisyklių išimtys. Ieškovas turėtų galimybę kartu reikalauti ne tik iš anksto aptartų nuostolių, bet ir papildomai atsiradusių nuostolių (t.y. iš tikrųjų patirtų, kurių dydžio šalys nebuvo sutarusios) tik tada, jeigu tai aiškiai matyti iš sutarties nuostatų. Pavyzdžiui, *Aktieselskabet Reidar v Acros Ltd* byloje⁸⁹ frachtavimo sutartis numatė, kad frachtuotojai⁹⁰ privalo pakrauti krovinį per sutartą laiką ir, kad sutarta suma už laivo prastovą bus mokama, jeigu šis terminas bus pažeistas. Frachtuotojai kraunant krovinį buvo tokie lėti, kad laivas buvo paruoštas išplaukti tik prasidėjus žiemos sezonui, kas reiškė, jog laivas galėjo plukdyti mažesnę krovinį. Šiuo atveju teismas nusprendė, kad laivo savininkai turėjo teisę ne tik reikalauti kompensacijos už laivo prastovą (angl. *demurrage*), bet ir nuostolių dėl „mirusio krovinio“, t.y. kompensuoti už negalėjimą plukdyti viso krovinio.⁹¹

Taigi vien jau ši analizė leidžia daryti išvadą, kad iš anksto šalių aptarti nuostoliai nėra tapatūs netesyboms, kurie reiškia tik minimalius, o ne pagrįstai tikėtinus nuostolius. Visgi, siekiant išsamumo, būtina įvertinti ir abiejų minėtų prievolių užtikrinimo būdų ryšį su sutartinės civilinės atsakomybės ribojimu.

5.2. Prievolių įvykdymo užtikrinimo būdų santykis su civilinės atsakomybės apribojimu?

Sutartinės netesybos apibrėžia šalių atsakomybės ribas už prievolės neįvykdymą sutarties sudarymo momentu ir suteikia teisę į jas, konstatavus prievolės neįvykdymo faktą.

Sutartyje nustatydamas netesybų dydį, šalys gali susitarti dėl nuostolių ir netesybų (išskyrus įstatymines netesybas) santykio bei tokiu būdu konkretizuoti sutartinės civilinės atsakomybės ir prievolės įvykdymo užtikrinimo ypatumus. Tuo tarpu toks susitarimas nėra galimas iš anksto šalių aptartų nuostolių atveju, kadangi šio prievolės užtikrinimo būdo esmė yra nustatyti konkretų fiksuotą dydį ir vėliau nebespręsti dėl konkrečių nuostolių apimties, t.y. nei šios sumos mažinti, nei didinti.

Pažymėtina, kad analizuojami prievolių užtikrinimo būdai skirtingai vertinami dėl civilinės atsakomybės ribojimo. Kaip jau buvo minėta, netesybos dažniausiai reiškia tik minimalius kreditoriaus patiriamus nuostolius, kurių nereikia įrodinėti. Tačiau tai nereiškia, kad asmuo neturi galimybės teisme įrodyti, jog patyrė žymiai daugiau nuostolių ir prašyti jų prisiteisti. Dėl šios priežasties, netesybos negali būti laikomos ribojančiomis civilinę atsakomybę, net ir CK 6.252 str. prasme.

Tuo tarpu, iš anksto šalių aptartų nuostolių esmė būtent ir yra apriboti civilinę atsakomybę. Tai leidžia šalims iš anksto įsivertinti galimą verslo riziką ir planuoti galimus netekimus, tokiu būdu priimant pagrįstus sprendimus – sudaryti ar nesudaryti sutartį pagal šalių sutartus įsipareigojimus, pavyzdžiui, sutartimi įsipareigojama per labai trumpą laiką pastatyti stadioną. Užsakovas įsipareigoja sumokėti didelę pinigų sumą už tokias paslaugas už tai tikėdamasis, kad darbai bus įvykdyti laiku. Tačiau, sutarties neįvykdymo atveju užsakovas siekia užsitikrinti, kad jam bus kompensuoti tikėtini nuostoliai (pvz., negautos pajamos už Europos krepšinio varžybas). Šį dydį ir riziką

⁸⁷ *Cellulose Acetate Silk Co Ltd v Widnes Foundry (1925) Ltd* [1933] AC 20 (HL). Visgi, buvo laikoma, kad iš anksto šalių aptartų nuostolių sąlyga nelaikytina išlygų sąlyga: *Suisse Atlantique Societe d'Armement SA v NV Rotterdamsche Kolen Centrale* [1967] 1 AC 361 (HL): para 5.06.

⁸⁸ *Diestal v Stevenson* [1906] 2 KB 345; McGregor, para 13.016.

⁸⁹ [1927] 1 KB 352. Panaši byla - *Hyundai Merchant Marine Co Ltd v Furness Withy (Australia) Pty (The Doric Pride)* [2006] EWCA Civ 599, [2006] 2 All ER (Comm) 188.

⁹⁰ Frachtuotojo užduotis - tarpininkauti tarp krovinių savininkų ir laivo savininkų, siekiant sudaryti krovinių pervežimo jūra sutartis ir jas vykdyti. Prieiga per internetą [2011-05-20]: <http://www.profesijupasaulis.lt/povol/1312.htm>.

⁹¹ STANNARD, J.E., *Delay in the performance of contractual obligations*. Oxford University Press, 2007, P. 277.

įsivertins ir pats vykdytojas aiškiai žinodamas, kad nesugebėjęs įvykdyti užduoties jis nepatirs dar didesnių išlaidų, pavyzdžiui neprivalės kompensuoti dar ir už sugadintą užsakovo, kaip renginio organizatoriaus, reputaciją.

Tačiau, galima ir kita situacija. Tarkim, iš anksto šalių aptarti nuostoliai už šio užsakymo neįvykdymą ir bet kokius kitus nuostolius būtų 100000 litų. Užsakovas matydamas, kad nespėja įrengti viso stadiono, tyčia nesilaiko techninių statybos saugumo reikalavimų, pavyzdžiui, deda silpnesnes atramas, dėl ko renginio metu įgriūva ložė ir sužeidžia žiūrovus. Šiuo atveju, užsakovas negali remtis iš anksto šalių aptartų nuostolių numatymu sutartyje, kadangi CK 6.252 straipsnis numato, jog „šalių susitarimas dėl civilinės atsakomybės už nuostolius (žalą), padarytus dėl skolininko tyčios ar didelio neatsargumo, netaikymo ar jos dydžio apribojimo negalioja. Draudžiama apriboti ar panaikinti civilinę atsakomybę už sveikatos sužalojimą, gyvybės atėmimą ar neturtinę žalą.“

Kartu reikia aptarti ir situacijas, kai apskritai negalima reikalauti iš anksto šalių aptartų nuostolių atlyginimo. Kol kas Lietuvos teismų praktikoje tokios situacijos nebuvo nagrinėtos, tačiau taikant analogiją netesybų reglamentavimui, manytina, kad užsienio teismuose suformuota praktika turėtų būti pripažįstama ir Lietuvoje. Viena iš tokių aplinkybių egzistuoja statybų srityje. Anglijos teismai suformavo precedentus, pagal kuriuos darbdavys neturi teisės reikalauti iš anksto šalių aptartų nuostolių už sutarties nevykdymą laiku, jeigu jis yra dalinai ar pilnai atsakingas už šių pažeidimų atsiradimą.⁹² Tai gali būti dviem atvejais⁹³:

Pirma, kai sutarties terminas yra praleidžiamas dėl to, kad darbdavys pats pažeidė savo sutartinius įsipareigojimus, pavyzdžiui, privalėjo statybininkams atvežti plytų, tačiau to nepadarė, todėl laiku nebuvo baigta namo pertvarų statyba;

Antra, kai sutarties terminas yra praleidžiamas dėl to, kad darbdavys nurodė atlikti papildomus darbus, kurie nebuvo aptarti sutartyje.

Įdomu tai, kad sutinkama nuomonė, jog „visai nesvarbu, ar pats darbuotojais savo veiksmais prisidėjo prie sutarties termino praleidimo. Šios taisyklės esmė yra padaryti iš anksto šalių aptartų nuostolių sąlygą negaliojančią, nes nėra nustatytos dienos, nuo kurios šie nuostoliai gali atsirasti.“ Visgi, nors ši pozicija atrodo pakankamai pagrįsta, kadangi remiantis CK 6.260 str. 4 d. skolininkas nelaikomas praleidusiu įvykdymo terminą, kol prievolės negalima įvykdyti dėl to, kad kreditorius praleido įvykdymo terminą, tačiau paties darbininko veiksmų nevertinimas prieštarautų CK 6.259 str. 1 d., kuri numato pareigą vertinti abiejų šalių kaltę, taip užtikrinti šalių lygiateisiškumą. Būtina pažymėti, kad praktikoje ši problema turėtų būti sprendžiama darbuotojui suteikiant papildomo laiko (kuris privalo būti protingas ir pateisinamas) per kurį darbuotojas privalėtų atlikti savo sutartinius įsipareigojimus. Ir tik tuo atveju, kai praleidžiamas ir papildomai suteiktas laikas būtų galima reikalauti atlyginti iš anksto šalių aptartus nuostolius.

Taigi apibendrinant tai, kas pasakyta, darytina išvada, kad iš anksto šalių aptarti nuostoliai kaip prievolių užtikrinimo būdas yra pateisinamas tik sutartinės civilinės atsakomybės atveju, tuo tarpu esant deliktinei atsakomybei, turi būti atlyginami visi dėl pažeidimo kilę nuostoliai.

IŠVADOS

1. Atlikus užsienio literatūros bei jurisprudencijos lyginamąją analizę nustatyta, kad iš anksto šalių aptartų nuostolių sąlyga gali būti netaikoma tik tais atvejais, kai teismas, įvertinęs aplinkybių visumą konstatuoja, kad šalių sutarta suma akivaizdžiai reiškia baudą, kaip sankciją, kuri negali būti pateisinama protingumo, teisingumo ir sąžiningumo kontekste.
2. Lingvistiškai bei sistemiškai palyginus iš anksto šalių aptartų nuostolių ir netesybų institutus darytina išvada, kad iš anksto šalių aptarti nuostoliai laikytini ne netesybomis, o kitais sutartyje numatytais prievolių užtikrinimo būdais (CK 6.71 str. 1 d.), t.y. savarankišku institutu. Dėl šios priežasties, kilus ginčui, iš anksto

⁹² *Rapid Building Housing Group Ltd v Ealing Family Housing Assn Ltd* (1984) 29 BLR 5 (CA).

⁹³ STANNARD, J.E., *Delay in the performance of contractual obligations*. Oxford University Press, 2007, P. 281.

šalių aptartiems nuostoliams pagal nuostolių atlyginimo instituto taikymo analogiją turėtų būti taikomas ne sutrumpintas 6 mėnesių, o 3 metų senaties terminas.

3. Tyrimo metu nustatyta, kad skirtingai nei netesybų atveju, iš anksto šalių aptarti nuostoliai neturėtų būti mažinami arba teismas turi teisę juos mažinti tik išimtiniais atvejais, atsižvelgęs į sunkią atsakovo padėtį, kuri gali dar labiau pablogėti įvykdžius sutartinius įsipareigojimus už šios sutarties pažeidimą.
4. Struktūrinė CK šeštosios knygos XXII skyriaus „Civilinė atsakomybė“ analizė leidžia teigti, kad iš anksto šalių aptartais nuostoliais draudžiama riboti civilinę atsakomybę už nuostolius (žalą), padarytus dėl skolininko tyčios ar didelio neatsargumo, kai žala pasireiškia sveikatos sužalojimu, gyvybės atėmimu arba kai tai yra neturtinė žala.
5. Išanalizavus užsienio šalių teismų doktriną, konstatuotina, kad iš anksto šalių aptartų nuostolių negalima reikalauti iš sutarties šalies, pavyzdžiui, statybininko, praleidusio darbų užbaigimo terminą, jeigu: (i) tai įvyko dėl paties užsakovo – darbdavio veiksmų, t.y. pažeidus sutartį; (ii) užsakovas (darbdavys) nurodė atlikti papildomus darbus, kurie nebuvo aptarti sutartyje, todėl neįmanoma nustatyti datos, nuo kurios sutarties terminas laikomas praleistu. Iš anksto šalių aptarti nuostoliai gali būti reikalaujami tik tada, jeigu sutarties šalis (statybininkas) pažeidžia protingą papildomai suteiktą terminą darbams tinkamai užbaigti. Šiomis taisyklėmis siūlytina vadovautis ir Lietuvos teismams.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014);
2. 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-138);
3. Belgijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-05-20]. Prieiga per internetą: <<http://lexinter.net/LOTWVers4/CCIVB/index.htm>>;
4. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rezoliucija 78 (3), susijusi su Baudinėmis nuostatomis civilinėje teisėje;
5. Italijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-05-20]. Prieiga per internetą: <www.unicam.it/ssdici/codice.html>;
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262);
7. Prancūzijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-05-20]. Prieiga per internetą: <www.bicentenaireducoddecivil.fr/leger/legifrance.htm>;
8. Šveicarijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-05-20]. Prieiga per internetą: <www.admin.ch/ch/f/rs/c210.html>;
9. Vokietijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-05-20]. Prieiga per internetą: <www.iuscomp.org/gla>;

II. Specialioji literatūra

10. 2011-02-03 vyko Europos verslo ir inovacijų tinkle kartu su advokatų kontora “Averus” rengtas seminaras „Sutartys su užsienio partneriais – ką svarbu žinoti?“, kurio viena iš temų buvo Sutarties pažeidimo teisinės pasekmės, galimybė reikalauti baudinių netesybų (angl. *liquidated damages*) nepriklausomai nuo realiai patirtų nuostolių sumos. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-04-20]. Prieiga per internetą: <http://www.paramaverslui.eu/go.php/lit/2011_m_sausio_12_d_Nr_1/315>;
11. ADOMAVIČIŪTĖ G., *Didelės netesybos – būdas pasipelninti ar apsidrausti nuo nuostolių įrodinėjimo?*, Juristas, 2009;
12. BENJAMIN, *Penalties, Liquidated Damages and Penal Clauses in Commercial Contracts: A Comparative Study of English and Continental Law* (1960) ICLQ 600;

13. BROWN, J.N., DONNER, L.M. *LIQUIDATED DAMAGES PROVISIONS IN CALIFORNIA*, 2006 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-05-28]. Prieiga per internetą: <http://www.pircher.com/resources/article.php?i=320>;
14. CHITTY, *On Contracts*, 25th ed, Sweet & Maxwell, 1983;
15. DIMATTEO, L.A., *A Theory of Effective Penalty: Eliminating the Law of Liquidated Damages* 38, Am. Bus. L.J. 633, at 653.
16. DIMATTEO, L.A., *A theory of efficient penalty: eliminating the law of liquidated damages*, 2008 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-05-01] Prieiga per internetą: <http://www.lawnet.lk/docs/articles/international/HTML/BA61.html>.
17. DLA PIPER, Quick Law, Liquidated damages, 2009 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-04-02]. Prieiga per internetą: [http://www.dlapiper.com/files/Publication/faea3947-3785-4a7c-94c2-0024a1834724/Presentation/Publication/Attachment/14f711f2-921e-4f29-8fb2-0557ec3aa592/DLAPiper Japan Quick Law.pdf](http://www.dlapiper.com/files/Publication/faea3947-3785-4a7c-94c2-0024a1834724/Presentation/Publication/Attachment/14f711f2-921e-4f29-8fb2-0557ec3aa592/DLAPiper%20Japan%20Quick%20Law.pdf);
18. DRAZDAUSKAS, S. *Sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Vilnius: Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai (S01), 2008;
19. JUŠKEVIČIUS, J. ir RUDZINSKAS, A., *Civilinės atsakomybės už netinkamą asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimą taikymo Lietuvoje ir italijoje ypatumai*, Jurisprudencija, 2008;
20. KLIMAS, T. *A Comparative Analysis of Lake River: The True Attitude of The Continental Law Towards Penalties*. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-05-20]. Prieiga per internetą: <http://ssrn.com/abstract=1264280>;
21. LINGĖ, A., *Ar šalių susitarimas taikyti konkretaus dydžio netesybas turi teisinę galią pagal LR CK, įsigaliojusį 2001-07-01?*. Vilnius: Magistro darbas, Socialiniai mokslai, teisė (01S), 2008;
22. MCMEEL, G., *The construction of contracts: Interpretation, Implication and Ratification*, Oxford: 2007;
23. MIKELĖNAS V., et al. *LR civilinio kodekso komentaras, Šeštoji knyga, Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003;
24. MIKELĖNAS, V., MIZARAS, V. et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, Šeštoji knyga, Prievolių teisė (I)*, Vilnius: Justitia, 2003;
25. MONTEIRO, A.P., *Clause Penale / Penalty Clause / Vertragsstrafe*, European Review Private Law 1:149-155, 2001, (Kluwer Law International) at 149;
26. MONTVILAITĖ, N. *Ar asmeniui atlyginami visi jo patirti nuostoliai ikisutartinės atsakomybės atveju*. Vilnius: Magistro darbas, Socialiniai mokslai, teisė (01S), 2009;
27. SMITH, R., *Liquidated Damages and Penalty Clauses: A Civil Law versus Common Law Comparison*, The critical path, 2008;
28. ŠPOKAUSKAITĖ, I. *Nuostolių atlyginimas sutartiniuose santykiuose*. Vilnius: Magistro darbas, Socialiniai mokslai, teisė (01S), 2007;
29. STANNARD, J.E. *Delay in the performance of contractual obligations*. Oxford University Press, 2007;
30. STANNARD, J.E., *Delay in the performance of contractual obligations*. Oxford University Press, 2007.
31. Straipsnis advokatų kontoros Jurex tinklapyje [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.jurex.lt/lietuvos-auksciausiojo-teismo-nutartimi-sutartines-netesybos-sugrazintos-i-lietuvos-teises-sistema.j?id=224>;
32. Straipsnis apie teisingumo teismus [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-05-14]. Prieiga per internetą: <http://www.gillhams.com/articles/192.cfm#contractsliquidatedpenalties>;
33. Straipsnis *Time to take action*, [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-15]. Prieiga per internetą: http://www.hba.org.my/articles/bhag_singh/page02/time_action.htm;
34. THOMSON, R.M., *Contract law: the fundamentals*, First edition, Sweet & Maxwell, 2008;
35. TREITEL G.H., *The Law of Contract* (12 edition), Sweet & Maxwell, 2007;
36. TREITEL, G.H., *The Law of Contract*, Seventh ed., 1987;
37. WHEELER, S., SHAW, J.J., *Contract Law: Cases, Materials and Commentary*, Oxford, Clarendon press, 1994;
38. ŽIBORT, J. *Civilinė atsakomybė: kompensacija, prevencija, nubaudimas ir kitos funkcijos*. Vilnius: Magistro darbas, Socialiniai mokslai, teisė (01S), 2009;

III. Praktinė medžiaga

39. [1905] AC 6; (HL (Sc)) compare *Associated Portland Cement Manufacturers (1900) Ltd v Houlder Bros & Co Ltd* (1917) 86 LJKB 1495, para 9.12;

40. 1927] 1 KB 352. Panaši byla - *Hyundai Merchant Marine Co Ltd v Furness Withy (Australia) Pty (The Doric Pride)* [2006] EWCA Civ 599, [2006] 2 All ER (Comm) 188;
41. *Betts v. Burch* (1859) 4 H. & N. 506;
42. *Cellulose Acetate Silk Co Ltd v Widnes Foundry (1925) Ltd* [1933] AC 20 (HL). Visgi, buvo laikoma, kad iš anksto šalių aptartų nuostolių sąlyga nelaikytina išlygų sąlyga: *Suisse Atlantique Societe d'Armement SA v NV Rotterdamsche Kolen Centrale* [1967] 1 AC 361 (HL): para 5.06;
43. *Contrast Phonographic Equipment (1958) Ltd. V. Muslu* [1961] 1. W.L.R. 1379 su *Lombank Ltd. v. Excell* [1964] 1 Q.B. 415;
44. *Diestal v Stevenson* [1906] 2 KB 345; McGregor, para 13.016;
45. *Dunlop Pneumatic Tyre Co v New Garage and Motor Co* [1915] AC 79 at 86, per Lord Dunedin;
46. *Dunlop Pneumatic Tyre Co. Ltd. V. New Garage & Motor Co. Ltd* [1915] A.C. 79, 86;
47. *Ford Motor Co. (Anglija) Ltd. v. Armstrong* (1915) 31 T.L.R.
48. *Kemble v. Farren* (1829) 6 Bing, 141 (iš anksto aptartus nuostolius pripažino bauda); *Elphinstone v. Monkland Iron & Coal Co. Ltd* (1886) 11 App.Cas. 332 („baudą“ pripažino iš anksto šalių aptartais nuostoliais); cf. *Pagnan & Fratelli v. Coprosal S.A.* [1981] 1 Lloyd's Rep. 283;
49. *Law v Redditch Local Board* [1892] 1 QB 127 at 132, per Lopes J;
50. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. lapkričio mėn. 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-578/2009.
51. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-488-302/2009;
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gegužės 13 d. nutartis civilinėje byloje L. A. D. v. Gyvenamųjų namų statybos bendrija „Krantas-2“, bylos Nr. 3K-3-721/2002;
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje J. A., V. A. v. O. N., bylos Nr. 3K-3-1125/2003;
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Glass Market“ v. UAB „Lygiakraštis“, bylos Nr. 3K-3-1070/2003;
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Lemora“ v. UAB „Pergamas“, bylos Nr. 3K-3-394/2005;
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutartis VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Ferteksos transportas“, bylos Nr. 3K-3-400/2005,
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Lietuvos Respublikos Vyriausybė v. D. K., bylos Nr. 3K-3-269/2006;
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 6 d. nutartis V. ir S. M. prekybos centro bankroto byloje, bylos Nr. 3K-3-173/2006;
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Škotijos firma „Forthmill Limited“ v. UAB „Pakrijas“, bylos Nr. 3K-3-85/2007;
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Schmitz Cargobull Baltic“ v. UAB „Vilniaus universaliųjų metalo konstrukcijų gamykla“, bylos Nr. 3K-63-503/2007;
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007;
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-273/2005;
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje Nr. 3K-P-382/2006;
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-205/2007 (S);
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-85/2007;
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-503/2007;
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-503/2007;
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. rugsėjo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-338/2007;
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-304/2007;

70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-361/2007;
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-339/2008
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-401/2008;
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-122/2009;
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-36/2009;
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 19 d. nutartis byloje AB „Kauno energija“ v. AB „Lietuvos dujos“, bylos Nr. 3K-7-378/2005;
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 5 d. nutartis byloje Škotijos firma „Forthmill Limited“ v. UAB „Pakrijas“, bylos Nr. 3K-3-85/2007;
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 28 d. nutartis byloje N. V. v. R. K., S. K., bylos Nr. 3K-3-209/2007;
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. liepos 18 d. nutartis byloje E. A. v. B. P., bylos Nr. 3K-3-308/2007, ir kt.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 15 d. nutartis byloje AB „Standartų spaustuvė“ v. UAB „Indiza“, bylos Nr. 3K-3-29/2005;
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 14 d. nutartis byloje K. P. v. individuali įmonė „Vidista“, bylos Nr. 3K-3-405/2006;
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 12 d. nutartis VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Ferteksos transportas“, bylos Nr. 3K-7-367/2006;
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 18 d. nutartis byloje J. M. v. UAB „PVP“, bylos Nr. 3K-3-522/2006;
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo LAT Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-12/2009;
84. Panevėžio apygardos teismo 2009 m. balandžio 1d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A - 158 - 227 / 2009;
85. *Rapid Building Housing Group Ltd v Ealing Family Housing Assn Ltd* (1984) 29 BLR 5 (CA);
86. *Robophone Facilities Ltd. V. Bank* [1966] 1 W.L.R. 1428, 1448;
87. Vilniaus apygardos teismo 2008 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1016-345/2008;
88. *Willson v Love* [1896] 1 QB 626 at 620, per Lord Esher.